МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра методики професійного навчання

Методичні рекомендації до написання кваліфікаційної (дипломної) роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» спеціальності А5 «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» денної та заочної форм здобуття вищої освіти

Миколаїв

2026

УДК 378.2:001.891:37.013
М54

Друкується за рішенням науково-методичної комісії інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету від «20» жовтня 2026р., протокол №2

Укладачі:

К. М. Горбунова – канд.пед. наук, доцент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет;

К. А. Улітіна – канд.пед. наук, асистент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет

Рецензент:

В. Л. Короленко – канд.пед.наук, ст.викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет

А. Б. Веліховська – директорка Департаменту освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації

©Миколаївський національний аграрний університет, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП 5
РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРА ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ 6
1.1. Титульний аркуш дипломної роботи 7
1.2. Зміст дипломної роботи 7
1.3. Вступ до дипломної роботи 8
1.4. Основна частина педагогічного дослідження 15
1.5. Висновки 16
1.6. Список використаних джерел 17
1.7. Декларація про використання/невикористання штучного інтелекту 18
1.8. Додатки 19
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 19
2.1. Поняття про інформаційне забезпечення педагогічних досліджень 19
2.2. Види та джерела наукової інформації 21
2.3. Система науково-технічної інформації України 25
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 27
3.1. Методологія наукового дослідження 27
3.1.1. Фундаментальна методологія 28
3.1.2. Загальнонаукова методологія дослідження 28
3.1.3. Конкретно-наукова методологія 29
3.1.4. Методологічні принципи та підходи 30
3.2. Методи емпіричного та теоретичного дослідження в педагогічних пошуках 33
3.2.1. Теоретичне дослідження 33
3.2.2. Емпіричне дослідження 35
3.2.3. Педагогічне дослідження 38
РОЗДІЛ 4. ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ 39
4.1. Проведення педагогічного експерименту 39
4.2. Побудова аргументації в науковому дослідженні 43
РОЗДІЛ 5. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ 48
5.1. Принципи академічної доброчесності та види її порушень 48
5.2. Використання систем штучного інтелекту під час виконання дипломної роботи 51

5.3. Перевірка дипломної роботи на академічний плагіат..... 52
5.4. Оскарження результатів перевірки 55
РОЗДІЛ 6. ЗАХИСТ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ 56
6.1. Захист дипломної роботи 56
6.2. Система оцінювання дипломної роботи..... 63
СЛОВНИК 75
ЛІТЕРАТУРА 79
ДОДАТОК А..... 83

ВСТУП

Докорінні перетворення в останні десятиліття в економіці та політиці України зумовили значне зростання кількості соціальних проблем як на рівні окремої особистості, соціальної групи, так і суспільства в цілому. Зміни соціальних, економічних умов життя України не обминули й системи вищої освіти, що передбачало нові підходи у вивченні й усвідомленні специфіки науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти в умовах вищого навчального закладу. Активне включення в Болонський процес та перехід до двоступеневої освіти сприяли зосередженню уваги на професійну підготовку майбутніх фахівців.

Усіх, хто став на стежинку здобуття наукового ступеня споріднює одне - у них відсутній досвід, недостатньо вмінь, вони незнайомі з вимогами чинного законодавства та прийнятими в науковому світі засобами спілкування. Завдання цих методичних рекомендацій - ознайомити майбутніх фахівців зі специфікою наукового світу, допомогти опанувати систему зв'язків та специфіку стосунків у системі організації наукової діяльності, навчити ефективно планувати свою роботу, спрямовуючи її на досягнення наукового результату, навчити вмінню репрезентувати власні досягнення.

Методичні рекомендації призначені для студентів освітньої спеціальності «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» щодо виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи, а також для тих, хто в майбутній професійній діяльності прагнуть застосовувати науково-дослідні методики.

Методичні рекомендації оновлено відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність» від 18.12.2025 № 4742-IX, Кодексу академічної доброчесності у Миколаївському національному аграрному університеті (СО 5.505.01-00.2026) та Положення про запобігання порушенням академічної доброчесності в частині академічного плагіату та використання штучного інтелекту у Миколаївському національному аграрному університеті (СО 5.503.01-00.2026), ухвалених вченою радою університету 24 лютого 2026 р. (протокол № 7) і затверджених наказом від 24.02.2026 № 37-О. Вимоги цих документів є обов’язковими для всіх учасників

освітнього процесу; незнання їхніх норм не може слугувати виправданням у разі порушення.

Основною метою методичних рекомендацій є підготовка здобувачів вищої освіти до проведення науково-пошукової роботи, а саме:

- формування цілісного уявлення про науку як систему знань і методів пізнання;
- набуття навиків планування та проведення науково-дослідної роботи;
- набуття вмінь використовування методів наукового дослідження та обробки отриманих результатів;
- практичне опанування різних форм науково-дослідної роботи, таких як: вивчення та узагальнення передового досвіду у педагогічній діяльності; педагогічне дослідження, педагогічний експеримент, психолого-педагогічний експеримент та ін.;
- вивчення форм та методів роботи з науковою літературою та надання пошуку необхідної наукової інформації;
- оформлення результатів науково-дослідної роботи студентів; дотримання принципів академічної доброчесності, зокрема прозорого та відповідального використання систем штучного інтелекту (далі – ШІ) під час виконання дипломної роботи.

РОЗДІЛ 1

СТРУКТУРА ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Основним завданням при організації науково-дослідної роботи студентів в умовах університетської освіти є не тільки залучення їх до творчості наукового пошуку, але й набуття знань, умінь та навичок в організації наукових педагогічних досліджень та в оформленні отриманих результатів. Оскільки дипломне дослідження є кваліфікаційними роботами, їх оцінюють не лише за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми, практичним значенням отриманих результатів, а й за рівнем вимог до змісту, структури досліджень та їх оформлення.

Основою є їх структура, яка містить наступні рубрики:

- титульний аркуш;
- зміст – це основа структури роботи;
- список умовних скорочень (за потребами, якщо скорочення використовуються у тексті більше 3-4 разів);
- вступ – це фактично оформлення понятійного апарату наукового педагогічного дослідження;
- основна частина;
- висновки;
- список використаної літератури;
- декларація про використання/невикористання штучного інтелекту (розміщується після списку використаних джерел);
- додатки (за необхідністю).

1.1. Титульний аркуш дипломної роботи

Першою сторінкою наукової роботи є титульний аркуш, який оформляється згідно із визначеними вимогами.

У верхній частині титульного аркуша дипломної роботи розташовується найменування Міністерства освіти і науки України та назва вищого навчального закладу, де виконується робота. Нижче надається інформація про назву факультету та випускну кафедру. Наступним - у середній частині аркуша розташовується назва педагогічного дослідження. Під темою, надається інформація, якого рівня ця робота, і з якої спеціальності (наприклад: Кваліфікаційна робота зі спеціальності А5 «Професійна освіта

(Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)». Далі, ближче до правого краю вказують: прізвище, ім'я, по-батькові автора та науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника. Остання інформація титульного аркуша - місто і рік написання кваліфікаційної роботи.

1.2. Зміст дипломної роботи

Після титульного аркуша, подається зміст кваліфікаційної (дипломної роботи). У змісті подається найменування всіх розділів, підрозділів та пунктів кваліфікаційної (дипломної) роботи, проти яких встановлюються їх початкові сторінки. Наведені у змісті найменування мають точно відтворювати заголовки у тексті. Редакція чи послідовність заголовків у тексті, яка не відповідає змісту, неприпустима.

Саме у змісті зафіксована структура педагогічного дослідження, і через це є можливість простежити ті цілі, які ставить студент у своєму дослідженні. Найчастіше у наукових дослідженнях із педагогічної роботи, особливо магістерських, зустрічаються роботи, зміст яких складається із двох або трьох розділів. Така побудова пов'язана з тим, на які аспекти у своєму дослідженні студент акцентує особливу увагу.

Особливо слід звернути увагу на оформлення змісту, зокрема йдеться про необхідність розташування заголовків один під одним. Заголовок кожного наступного ступеня зміщують на три-п'ять знаків вправо відносно заголовка попереднього.

Нумерація рубрик подається за індексаційною системою, тобто з цифровими номерами, які містять номер як усієї рубрики, так і рубрик, які їй підпорядковані.

У змісті найменування структурних частин (Вступ. Розділ. Висновки. Список використаних джерел. Додатки) друкуються великими літерами і виділяються жирним шрифтом.

Зміст розкриває всю структуру дипломної роботи і містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема: вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаної літератури та ін.

Якщо у кваліфікаційній (дипломній роботі) вжито специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, позначення та ін., то їх перелік має бути поданий у вигляді окремого

списку, який розмішується перед вступом. Означений перелік треба друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять, наприклад, скорочення, праворуч - їх детальну розшифровку.

Нумерація сторінок наукового дослідження має бути наскрізною, включаючи основну частину наукової роботи, тобто, починаючи після змісту з цифри «3».

1.3. Вступ до дипломної роботи

Вступ у дипломній роботі - це одна з ключових частин дослідження, оскільки у ній розкривається не лише стан проблеми, що досліджується, але й завдання, які ставить здобувач вищої освіти, очікувані результати та ін. Це та частина дипломної роботи, до якої здобувач вищої освіти постійно повертається – з неї починається оформлення апарату педагогічного дослідження, і до неї ми повертаємося, щоб розкрити новизну результатів та практичну значущість після завершення дослідницької роботи. Вступ – це та частина дипломної роботи, на яку звертають особливу увагу члени державної комісії, експерти, рецензенти, опоненти, тому не дивно, що їй приділяється багато уваги і особливо слід зробити акцентування на оформлення апарату педагогічного дослідження.

Актуальність дослідження

Визначення проблеми і формування теми передбачають обґрунтування актуальності дослідження, тобто відповіді на питання, чому цю проблему потрібно саме зараз досліджувати. Обґрунтовуючи тему дослідження, важливо розрізняти практичну і наукову актуальність. Проблема може бути вже вирішена на рівні педагогічних досліджень, але отримані результати не впроваджені у практику.

Розкриваючи актуальність, не слід вдаватися до багатослів'я, або починати її характеристику здалеку. Актуальність розкривається в межах однієї-двох сторінок. При розкритті актуальності теми дослідження слід наголосити на двох основних напрямках:

а) невивченість обраної теми, а тому актуальність дослідження полягає в тому, що певні аспекти обраної теми вивчені не у повній мірі, й означене педагогічне дослідження спрямоване, щоб закрити цю «білу пляму» в науці;

б) потреба у вирішенні певних практичних завдань на підставі отриманих за допомогою дослідження результатів.

В багатьох випадках актуальність дослідження обґрунтовується недостатньо. Особливо це стосується практичного боку актуальності, де автори часто обмежуються посиланнями на державні законодавчі акти та постанови уряду.

При оцінці актуальності прикладних досліджень, більш актуальною вважається та тема, яка здатна дати більший педагогічний ефект. Є різні підходи до розкриття актуальності, але чітких критеріїв для встановлення ступеня актуальності не існує.

Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт дослідження - це певний процес чи явище, яке породило проблемну ситуацію, існує незалежно від суб'єкту пізнання, і на яке звернуто увагу дослідника. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Предмет дослідження - є конкретніший за своїм змістом: у предметі дослідження фіксується властивість або відношення до об'єкта, яке потребує спеціального цілеспрямованого вивчення. В одному об'єкті може бути виокремлено низка предметів. Предмет включає лише ті елементи, зв'язки, відношення об'єкта, які мають вивчатися у даній дипломній роботі. Визначення предмета - це встановлення меж пошуку.

Під час проведення дослідницької роботи існує декілька варіантів визначення об'єкта та предмета дослідження. Ми акцентуємо увагу на двох, які найчастіше використовуються в роботі:

а) об’єкт і предмет співвідносяться як ціле, і частина. За таких умов, предмет знаходиться у межах об'єкта, і саме предмет визначає тему дослідження.

б) об'єкт визначається через тих, хто бере участь в експерименті (дослідженні), а предмет - через те, що у них вивчається.

Мета та завдання дослідження

Встановлення мети дослідження в роботі - це вибір оптимальних із точки зору потенційних можливостей реальної педагогічної дійсності способів її перетворення із існуючого положення у нове, те, яке шукає і бажає дослідник, тобто - це прагнення досягти ідеалу в певній сфері роботи. Неправильно

починати мету зі слів: вивчити вплив..., визначити стан..., дослідити ефективність..., розробити методику...., обґрунтувати оптимальні терміни..., дати характеристику..., встановити закономірності... та ін., тому що ці слова визначають спосіб досягнення мети, а не саму мету.

Мета - це обґрунтоване уявлення про загальні кінцеві або проміжні результати пошуку, тому доцільно починати формулювання мети з висловів «підвищити ефективність...», «виявити шляхи та умови ...». Обов'язковими кроками є конкретизація загальної мети, завдяки створенню системи дослідницьких завдань.

Під *завданнями* ми розуміємо конкретну ситуацію, яка потребує свого перетворення для досягнення певної мети. Дуже важливо виділити основні, причому потрібно ставити як прикладні, так і теоретичні завдання (їх рекомендується виділити порівняно небагато, не більше 4-5. Однак, обов'язково мають бути виділені три групи завдань).

Основні групи завдань: *історико-діагностична* - пов'язана із вивченням історії і сучасного стану проблеми, визначенням або уточненням понять, загальнонаукових, психологічних та педагогічних основ дослідження; *теоретико-моделююча* – з розкриттям структури, сутності того, що вивчається, та способів його перетворення; *практично-перетворювальна* - з розробкою та використанням методів, прийомів, засобів раціональної організації педагогічного процесу, його передбачуваного перетворення і з розробкою практичних рекомендацій. Решта, більш практичні задачі, частіше за все визначають у якості підзадач до основних.

Розробка цілей педагогічного дослідження починається з визначення змісту, складу та структури основного поняття. Перший блок дослідження пов'язаний з розробкою загальної структури моделі об'єкта і носить характер теоретичного аналізу. Другий блок пов'язаний з визначенням цілей конструювання процесу виявлення факторів, умов та способів формування. На цьому етапі теоретичні цілі поєднуються з практичними. У третьому блоці реалізуються цілі, пов'язані із систематизацією фактів, їх оцінкою, виявленням необхідних і достатніх для отримання певних результатів факторів та умов.

Завдання мають давати уявлення про послідовність кроків студента на шляху до досягнення мети дослідження. Кількість завдань

для дипломних магістерських робіт коливається в межах від 3 до 7, і залежать від мети та може включати в себе наступні елементи:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему (наприклад, розробка ознак явища, його рівнів, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування та ін.);
- експериментальне вивчення практики вирішення певної проблеми, виявлення притаманних їй характерних рис (типових станів, типових недоліків) передового досвіду та ін..;
- обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення поставлених практичних завдань щодо покращення рівня педагогічної роботи;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів, з точки зору її ефективності, тобто досягнення максимальних результатів у відповідних умовах, за відведений час та докладання певних зусиль педагогічним працівником;
- розробка методичних рекомендацій для тих, хто буде використовувати результати дослідження на практиці.

Гіпотеза дослідження

Гіпотеза - це один із елементів цілепокладання, адже не можна проводити дослідження, не маючи перед собою чітко поставленої мети. Цінність гіпотези - у розриві із традиційним баченням вирішення проблеми.

Вимоги до гіпотези:

- адекватність і обґрунтованість - вона має пояснити як можна більше коло встановлених раніше фактів, і по можливості не суперечити встановленим раніше науковим положенням. Якщо такі протиріччя мають місце, то вони мають бути конкретними, детально проаналізованими та поясненими;
- конкретність - вона не повинна містити понять, які мають неконкретне, розмите формулювання;
- перевірюваність - вона обов'язково повинна мати механізми для перевірки: логічні, за допомогою педагогічного експерименту, за допомогою підібраних методик, на основі практики. Тобто, коли є можливість у результаті отримати і зафіксувати факти, тоді гіпотезу можна вважати вірною.

У процесі проведення дослідження можна розробити відразу декілька гіпотез. Якщо у процесі вивчення та відбору матеріалу виникають нові гіпотези, то необхідно відібрати із них найбільш

вірогідні і прийняти за основу. Не можна вести дослідження, не маючи гіпотези.

Наукова новизна

На стадії завершення дослідження виникає необхідність підвести підсумки, і визначити, яке нове знання отримане і яке його значення для науки і практики.

Скласти новизну дипломного дослідження може:

1. Вивчення вже відомого в науці явища на новому експериментальному матеріалі (наприклад, за рахунок особливостей експериментальної вибірки на тих, на кому проводяться дослідження).
2. Перехід від якісного описання відомих у науці фактів до їх чітко визначеної кількісної характеристики (а це можливо через проведення експерименту).
3. Вивчення відомого в науці психолого-педагогічного явища більш сучасними методами
4. Співставленням, порівняльний аналіз протікання реакцій, процесів
5. Зміна умов протікання процесів.

Акцентуємо увагу на деякі помилки:

а) до цього пункту не можна включати опис нових практичних результатів, отриманих у вигляді способів діяльності, методик діагностики чи формування, схем, алгоритмів і т. ін. Слід завжди розмежовувати одержані наукові положення і нові прикладні результати, що випливають з теоретичного доробку.

б) у формулюванні наукової новизни не коректно порушувати ієрархію її положень. На перше місце необхідно ставити положення, що починаються з визначення «вперше», потім «доповнено», а після цього «уточнено».

в) помилковим є включення в наукову новизну положень, сформульованих у вигляді висновку;

г) недоцільним є включення до цієї рубрики проведених студентством організаційних дій, які не відбивають наукової новизни роботи.

д) не можна в рубриці «наукова новизна» декларувати використання останніх досягнень якогось напряму роботи, тому що до новизни належать теоретичні результати дослідження, а не практичний досвід;

е) не переконливо звучить таке формулювання наукової новизни, що не може претендувати на наукову новизну, тому що вона лише несе інформацію про виконання одного із поставлених завдань дослідження;

ж) непоодинокі випадки, коли автор дипломної роботи невірно формулює думку, що не дає можливість використати її як наукову новизну.

з) причиною багатьох помилок є те, що до цієї рубрики часто включають пункти, які належать до рубрики «Практичне значення одержаних результатів»

А.М. Засимов та В.П. Голік рекомендують студентам застосовувати такі, найбільш типові початкові конструкції формулювань наукової новизни: «Вперше встановлено можливість визначення...», «Дане наукове обґрунтування доцільності проведення...», «Вперше за допомогою комплексних досліджень отримані дані, що дозволяють...», «Доведена можливість застосування...», «Вперше за допомогою ... доведена роль...», «Уперше встановлені можливості...», «Показана ефективність...», «Встановлена доцільність проведення...», «Вперше створений і вивчений новий...», «Вперше обґрунтовані і запропоновані нові...», «Установлений характер зв'язку між...», «Науково обґрунтовані нові нормативні параметри...».

Практична значущість дослідження

Практична значущість прикладних досліджень визначається, перш за все, впливом отриманих результатів, на якісні показники та вирішення інших практичних питань. Тут велике значення має актуальність педагогічного дослідження, необхідність вирішення питання в даний момент і в конкретних умовах.

Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання. Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Практична значущість результатів дослідження може полягати у можливості:

- вирішення на їх підґрунті того чи іншого практичного завдання;

- проведення подальших педагогічних досліджень;
- використання тих чи інших даних у процесі підготовки тих або інших фахівців;
- розробити нові методики, які доцільно використовувати у професійній діяльності.

Під час написання рубрики «Практична значущість» доцільно використовувати такі ключові словосполучення: «На основі ... розроблені ефективні методи...», «Запропонована схема (алгоритм) диференційного підходу до адаптації...», «Обґрунтована ефективність використання...», «Дані, отримані при вивченні..., можуть бути основою для формування ...», «На підставі отриманих даних розроблена програма з удосконалення...», «Запропонована методика дозволяє розширити...», «Визначені фактори...», «Виявлені критерії... є об'єктивними критеріями...», «Розроблено перелік інформативних показників оцінки...», «Доведено доцільність комбінованого застосування...», «Обґрунтована необхідність визначення показників...», «Запропоновані способи...», «Показана можливість використання...».

Методика дослідження

Цією рубрикою ми маємо зв'язати мету дослідження з науковою та практичною значущістю, тобто з кінцевим результатом. В «Методиці дослідження» відповідаємо на питання: яким чином, за допомогою яких методів, за яких умов ми отримали очікуваний результат?

Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої в роботі мети. Однак, ці методи потрібно подавати не відокремлено від змісту роботи, а коротко, але змістовно окреслюючи, що саме досліджувалося тим чи іншим методом. Це, по-перше, продемонструє логічність вашої роботи, а, по-друге, покаже доцільність обраних методів.

Як видно, із завдань, які стоять перед означеною рубрикою вступу, його ми можемо написати лише після проведення педагогічного експерименту. Студент може чітко і якісно описати використанні методики, особливості та умови їх використання. Тому цей пункт вступу пишеться із завершення написання чорнового варіанта.

1.4. Основна частина педагогічного осліджения

Основний зміст дипломної роботи подається у розділах, які складають основу педагогічного дослідження. З метою дотримання чіткої структурної побудови та логіки викладу матеріалу, в цій роботі передбачені розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Така градація дає змогу студенту зосередити увагу на основних моментах педагогічного дослідження. Кожен розділ повинен починатися з нової сторінки, а завершуватися висновками, в яких у стислому вигляді подаються отримані наукові та практичні результати.

У розділах основної частини педагогічного дослідження слід подати:

- огляд літератури за темою дослідження;
- виклад загальних підходів та методів дослідження;
- розкрити умови, шляхи та засоби вирішення проблеми;
- опис проведених теоретичних або експериментальних досліджень;
- опис проведення діагностуючого та формуючого експерименту та методів, що були використані;
- аналіз та висвітлення результатів дослідження.

В огляді літератури окреслюються основні етапи становлення наукової думки щодо обраної проблеми. Аналізуються роботи попередників із акцентуванням уваги на питаннях, які не були вирішені, або потребують інших підходів у нових умовах.

Суттєвим у процесі вирішення наукової проблеми є те, у контексті якої системи наукових понять «науковий факт» буде сприйматися.

У другому розділі обґрунтовуються вибір підходів, розробляється загальна методика педагогічного дослідження, вибудовується модель явища та прогнозуються шляхи та умови, за яких проблема може бути вирішена. Крім того, створюється методичний інструментарій (розробляються критерії, показники та рівні явища, що вивчається) або підбираються методики для діагностування.

У наступному розділі розкривається сутність експериментальної роботи, наводиться програма заходів, яка має сприяти вирішенню проблеми, іншими словами проводиться формуючий експеримент, або педагогічне дослідження (у залежності від поставленої мети). Завершується основна частина дослідження аналізом отриманих результатів, де студент має дати оцінку повноти

розв'язання поставлених завдань, достовірності отриманих результатів та порівняти їх - з результатами діагностуючого зрізу.

Кожний розділ завершується висновками, які містять стислий виклад отриманого результату, тобто вирішенню поставленого завдання. Під час роботи над висновками розділу, слід приділити увагу новизні, достовірності та практичній значущості отриманого результату, а також джерелу, в якому ці матеріали опубліковано. Посилання на власні публікації у коротких висновках до розділів, слід робити у такій формі: «Основні результати розділу опубліковані у працях (...)» .

Приблизний обсяг висновків до розділів 1-1,5 сторінки матеріалу.

1.5. Висновки

У висновках викладають наукові та практичні результати, які було отримано у процесі проведення педагогічного дослідження, тобто йдеться про формулювання розв'язаної наукової проблеми. Причому для досягнення більшої чіткості у побудові висновків, слід вирішену наукову проблему подавати у вигляді низки розв'язаних завдань. Іншими словами, висновки мають бути пов'язані з рубрикою вступу: «мета та завдання», тоді вони набудуть чіткості й дадуть змогу простежити основні етапи вирішення проблеми. Особливу увагу в цій рубриці, слід приділити якісним та кількісним показникам здобутих результатів та обґрунтуванню їх достовірності.

1.6. Список використаних джерел

Список використаних джерел відбиває самостійну творчу роботу студента. Недостатня кількість джерел може свідчити про поверхневе ставлення автора до досліджуваної проблеми. Хоча кількість використаних джерел не лімітується, все-таки вважається, що на одну сторінку тексту дипломної роботи має бути одне джерело. Якщо автор робить посилання на будь-які запозичені факти, або цитує роботи інших авторів, то він обов'язково повинен дати посилання на те, звідки взято наведені матеріали. Це дасть змогу опонентам відокремити результат здобувача від запозиченого.

Список використаних джерел має включати лише ті твори, які були використані при виконанні дипломної роботи. Кожен запис у переліку використаних джерел починають з нової строки та

нумерують. Список використаних джерел можна подавати одним із наступних способів:

а) у порядку розміщення посилання у тексті дипломної роботи;

б) в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;

в) у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів у бібліотечній та видавничій справах.

Під час роботи з джерелами слід дотримуватися вимог академічної доброчесності. Посилання подаються на справжніх авторів і першоджерела, з яких безпосередньо запозичено ідеї, твердження, дані, таблиці чи ілюстрації. До списку включають лише ті джерела, які студент реально опрацював: механічне розміщення посилань без реального використання джерел є **фіктивним цитуванням** (імітацією використання наукових джерел) і належить до порушень академічної доброчесності.

Особливої уважності потребують відомості та бібліографічні посилання, отримані за допомогою систем ШІ. Такі системи можуть «галюцинувати», тобто генерувати хибну або неточну інформацію, яка оманливо представляється як достовірна: неіснуючі публікації, вигаданих авторів, неправильні вихідні дані. Кожне джерело, запропоноване ШІ, необхідно знайти та перевірити в першоджерелі (електронному каталозі бібліотеки, репозитарії, базі даних наукових видань). Використання результатів «галюцинування» ШІ без належної перевірки джерел і фактів розглядається як порушення вимог достовірності (академічна недбалість), а умисне подання вигаданих даних чи джерел як реальних може кваліфікуватися як фабрикація та/або фальсифікація.

Якщо під час виконання роботи використовувалися системи ШІ, на конкретний чат подається посилання у форматі «назва чату. URL: посилання» або посилання на «Декларацію про використання ШІ», яка розміщується після списку використаних джерел (див. п. 1.7).

1.7. Декларація про використання/невикористання штучного інтелекту

Відповідно до Положення про запобігання порушенням академічної доброчесності в частині академічного плагіату та використання штучного інтелекту у МНАУ до складу дипломної

роботи **обов'язково** включається Декларація про використання/невикористання ШІ. Вона розміщується після списку використаних джерел (перед додатками) й оформлюється за затвердженою єдиною формою (додаток А).

У декларації студент позначає один із варіантів:

- «Штучний інтелект не використовувався» – якщо під час підготовки роботи інструменти ШІ не застосовувалися;
- «Штучний інтелект використовувався» – із заповненням таблиці, у якій для кожного інструмента зазначаються мета використання, назва системи ШІ, назва чату та посилання на чат.

Атрибуція використання ШІ має містити: найменування інструмента (інструментів); характер використання – для яких етапів і частин роботи його застосовано; обсяг такого використання; за можливості – використані запити (промпти) або їх узагальнений опис, достатній для перевірки дотримання вимог Положення. Запити можуть не надаватися, якщо вони містять персональні дані, конфіденційну інформацію, відомості з обмеженим доступом або інші дані, розголошення яких заборонене законом чи договором; у такому разі подається узагальнений опис запитів без розкриття таких даних.

Підписуючи декларацію, студент підтверджує, що інструменти ШІ застосовувалися виключно як допоміжні засоби, без передачі їм функцій авторства, наукового аналізу, інтерпретації результатів чи формування висновків, і що відповідальність за наукову новизну, достовірність даних, висновки та інтерпретацію результатів він несе особисто. Відсутність декларації розглядається як потенційне порушення прозорості, а приховування або викривлення інформації про використання ШІ – як порушення академічної доброчесності.

1.8. Додатки

Додатки розміщуються після списку використаних джерел і Декларації про використання/невикористання ШІ. Ця рубрика не є обов'язковою, але вона здатна суттєво посилити доказову базу допоміжним матеріалом, який покращить повноту сприйняття педагогічного дослідження. У додатках, як правило, подають:

- таблиці з допоміжними цифровими даними;
- методики та інструкції їх використовування;
- протоколи та акти випробувань, впровадження, результати

спостережень та ін.;

- ілюстрації, графіки, діаграми допоміжного характеру.

Усі додатки повинні бути пронумеровані наскрізною нумерацією у порядку посилання на них у тексті дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Поняття про інформаційне забезпечення педагогічних досліджень

Будь-яка сфера людської діяльності потребує інформаційного забезпечення, оскільки жодне виважене рішення чи то в політиці, економіці чи комерційній діяльності, не можна приймати без знання щодо стану об'єкта, відносно якого приймається це рішення, тобто без належного інформаційного супроводу. Особливо це стосується науки, адже йдеться про високий ступінь точності та об'єктивності отриманого результату.

Педагогічне дослідження не може відбуватися без ознайомлення з джерелами інформації, що так чи інакше характеризують його об'єктну галузь, висвітлюють об'єкт та предмет.

Досліднику необхідно враховувати той факт, що наукова інформація володіє властивістю розпорошення (розсіювання). У різних обсягах та формах публікацій вона (інформація) може бути представлена великою кількістю джерел: статтями у часописах та наукових збірках, матеріалами та тезами конференцій, монографіями, підручниками та навчальними посібниками, методичними матеріалами, нормативно-законодавчими актами, електронними документами і т. ін., які, у свою чергу, мають найрізноманітніші місця знаходження: бібліотеки, центри інформації, книжкові крамниці, видавництва, органи реєстрації друкованих видань, науково-дослідні інститути і т. д.

Для того, щоб виявити якомога більше джерел, що є носіями знання про об'єкт дослідження, дослідник повинен мати достатній рівень інформаційної культури, тобто володіти знаннями щодо сутності інформації, її ролі у суспільстві та наукових дослідженнях, формах та закономірностях її існування, водночас уміти здійснювати пошук інформації, її оцінку та добір, аналітико-синтетичну обробку, накопичення, систематизування, а також мати навички грамотного її використання тощо.

Щоб забезпечити конкретне педагогічне дослідження інформацією, студенту необхідно, передусім, на змістовно-

теоретичному рівні чітко визначити необхідний обсяг і структуру інформації, встановити її джерела, знайти доступ до наявних інформаційних ресурсів.

Інформаційні ресурси - це сукупність інформаційних матеріалів - документів і масивів інформації у формі публікацій, наукових звітів, електронних записів, баз даних і т. п., а також різноманітні пошукові системи, що забезпечують доступ до них. Структурною одиницею інформаційного ресурсу є науковий документ, тобто матеріальний об'єкт, який містить науково-технічну інформацію і призначений для її збереження і використання. Сукупність інформаційних ресурсів, пов'язаних між собою темою становить систему інформаційного забезпечення наукового дослідження у будь-якій галузі.

Така система включає три основні компоненти:

- інформацію як сукупність відомостей, їх види та джерела, форми представлення;
- органи інформаційного забезпечення, які відповідають за збереження та поширення інформації;
- інструменти, що забезпечують доступ до інформації.

Лише чітко усвідомивши роль кожної із означених складових у дослідницькому процесі в цілому та розв'язанні конкретної наукової проблеми, зокрема дослідник може розраховувати на повноту та об'єктивність висвітлення об'єкта свого дослідження.

2.2. Види та джерела наукової інформації

Документи, що є джерелами інформації у науковому дослідженні, поділяються на первинні і вторинні. Первинні чи фактографічні, як їх називають документознавці, містять безпосередньо результати наукової, педагогічної, творчої діяльності, відображають факти, що їх отримано у процесі проведених досліджень. Первинні документи створюють автори - науковці, письменники, журналісти, педагоги, композитори, художники і т. д.

Первинні документи безпосередньо відбивають факти, події, явища реальної дійсності або думки автора і не призначені для інформування про наявність інших документів. У первинних документах розкриваються безпосередні результати наукових досліджень і розробок, нові наукові відомості, або нове осмислення відомих ідей і фактів.

Більшість документів, що функціонують у суспільстві - первинні. Поряд з ними існують бібліографічні, реферативні, оглядово-аналітичні документи, які називають вторинними або - інформаційними. Вторинний документ - це результат аналітико-синтетичної та логічної обробки одного чи кількох первинних документів з метою пристосування інформації до інформаційних потреб споживача. Вторинні (інформаційні) документи містять систематизовані відомості про первинні документи (опубліковані чи неопубліковані) або результат аналізу і синтезу даних, що містяться у першоджерелах. У вторинних документах інформацію, що мала місце в одному чи кількох первинних документах, подають скорочено у відомостях про них. Підготовка вторинних документів – сфера професійної діяльності інформаційних посередників: бібліографів, каталогізаторів, референтів, аналітиків та інших спеціалістів інформаційної галузі. Вторинні документи призначені для інформування про інші документи, чим значно полегшують дослідникам орієнтування у складі певного фонду чи у змісті тієї інформації, що міститься в його виданнях.

Завдяки виконанню вторинними документами інформаційної функції, тобто інформування користувача про наявність та зміст первинних документів, вони отримали назву інформаційних документів. Інформаційний документ (ІД) - це документ, що містить систематизовані або узагальнені відомості про опубліковані чи неопубліковані дані із першоджерел та виготовлений організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність. Інформаційні документи містять систематизовані знання про первинні документи у формі описів, анотацій, рефератів на окремі документи або у формі оглядів групи документів певної тематики чи виду (статті, книги, нормативно-технічна документація, звіти про наукові дослідження, депоновані рукописи, дисертації, ресурси Інтернет тощо).

Інформаційні документи розрізняються між собою глибиною згортання інформації, методами її викладу, наявністю оцінного підходу, а також цільовим призначенням, оскільки одні інформаційні документи призначені лише для орієнтування у первинному документному потоці або масиві, а інші - для ухвалення управлінських рішень.

Таким чином, вторинні документи, що створюються спеціалістами інформаційних установ, і які оперативно й лаконічно або розгорнуто інформують користувачів про наявність та зміст

опублікованих і неопублікованих документів виконують роль путівника у неосяжному океані інформації.

Серед великої кількості й розмаїтті вторинних документів найбільшу популярність сьогодні серед дослідників набули такі їх види, як бібліографічний список, бібліографічний покажчик, реферат, анотація, бібліографічний або аналітичний огляд, аналітична довідка, експрес-інформація, сигнальна інформація, бази і банки даних та ін. Розподіл їх на означені види пояснюється ступенем (глибиною) аналітико-синтетичної переробки, або згортання первинної інформації. Приміром, бібліографічний список являє собою лише сукупність бібліографічних даних, що ідентифікують документ. Це конкретні відомості про назву, автора твору, місце та рік видання, кількість сторінок та інші.

Бібліографічний опис - це записана за певними правилами множина бібліографічних даних, що ідентифікують документ. Він дає уявлення про зміст, вид, читацьке призначення, актуальність документа, а також дає змогу його ідентифікувати - зіставити з іншими, відрізнити від них.

Роль бібліографічного опису в різноманітних галузях наукової діяльності винятково велика, адже вся інформація про документи здійснюється саме за його допомогою. Він є основою для створення всіх бібліотечних каталогів, бібліографічних й інформаційних видань, автоматизованих банків даних про документи. Без нього неможливо написати будь-яку дослідницьку роботу, рецензію, реферат, огляд літератури, послатися на якийсь твір у науковому, навчальному виданні тощо.

Бібліографічним покажчиком називається упорядкована сукупність бібліографічних описів видань, що присвячені окремій галузі знань, окремому напряму чи темі.

1. На відміну від бібліографічного списку, покажчик має складну структуру, тобто складається з декількох розділів, зміст яких присвячено тому чи іншому аспекту теми. Бібліографічні покажчики стають в нагоді досліднику під час визначення стану об'єктної галузі дослідження.

Представлена у структурованому вигляді інформація щодо досліджуваної теми одразу зорієнтує дослідника про стан наукової розробленості проблеми.

Анотація, на відміну від бібліографічного опису документа, стисло розкриває його зміст. Отже, можна зазначити, що за ступенем

аналітико-синтетичної обробки інформації (мірою згортання) вона стоїть на другому місці після списку.

Анотація - це стислий коментар чи пояснення щодо документа чи його змісту, а іноді навіть його короткий опис, що додається, як правило, у вигляді примітки після бібліографічного опису документа.

Отже, анотація - коротка характеристика документа з погляду його змісту, призначення, форми та інших особливостей. Анотація містить узагальнену характеристику первинного документа, вона не переказує його зміст, на відміну від реферату, а розкриває тематику твору, його читацьку адресу, інші ознаки, які можуть цікавити користувачів.

Серед вторинних документів чільне місце посідає *реферативна інформація*, яка є загальноприйнятою формою обміну науковими досягненнями та спілкування вчених в усьому світі.

Реферат - це вторинний документ, результат аналітично-синтетичного опрацювання інформації, поданий у вигляді короткого викладу змісту первинного документа (всього твору або його частини), включаючи основні фактичні дані й висновки з метою ознайомлення з сутнісними акцентами первинного документа.

Основними функціями реферату є інформаційна (оскільки реферат подає інформацію про певний документ, позбавляє необхідності знайомитися з повним текстом документа в тому разі, коли цей документ для читача має другорядне значення) та пошукова (реферат використовується в інформаційно-пошукових, зокрема й автоматизованих системах для пошуку конкретних тематичних документів та інформації).

Різновидом реферату виступає *автореферат.* Це короткий виклад наукової праці самим автором. Найчастіше зустрічаються автореферати-магістерської, кандидатської та докторської дисертацій. Автореферат дисертації - це наукове видання у вигляді брошури авторського тексту щодо проведеного дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня разом із дисертацією.

Реферативним оглядом називають узагальнену характеристику кількох джерел (первинних документів) з однієї теми, проблеми, галузі знань. Вони допомагають дослідникові сформувати уявлення про повноту та зміст підходів до досліджуваного ним об'єкта.

Серед вторинних документів особливе місце посідають оглядові документи. Оглядовий документ як інформаційний продукт

має певні специфічні риси: він є моделлю стану, тенденцій розвитку та шляхів вирішення проблеми. Оглядом називають текст, що містить концентровану інформацію, що її отримано в результаті добору, аналізу, систематизування, узагальнення відомостей із великої кількості першоджерел з певної теми за певний проміжок часу. Особлива цінність оглядових документів для дослідника полягає в тому, що вони передбачають як критичну оцінку наявної інформації, так і використання елементів наукового дослідження цієї інформації для одержання вихідного знання про стан і тенденції розвитку проблеми.

Найдосконалішим видом вторинних (інформаційних) документів, що повно і всебічно висвітлюють не окремі першоджерела, а конкретну тему у згорнутому й узагальненому вигляді, є *аналітичні документи.*

За глибиною аналізу змісту першоджерел їх поділяють на: огляди стану питання, критичні, аналітичні, прогнозні огляди, аналітичні довідки, аналітичні записки, аналітичні звіти, рейтинги, дайджести, прес-релізи та ін. Аналітичні документи дають змогу уявити інформаційну модель проблеми, всебічне висвітлити проблемну ситуацію, тобто зорієнтуватися не лише в потоці первинних документів, а й у змісті проблеми в цілому.

Аналітична записка, аналітична довідка, аналітичний науковий звіт - інформація про підсумок науково-дослідної роботи з обраної проблематики. Однією із зазначених форм є науковий звіт із виконання дипломної роботи. Залежно від особливостей пошукової діяльності звіт подасться у вигляді тексту, ілюстрацій, таблиць або їх сполучень.

Сьогодні дослідникам надається можливість користуватися таким новим інформаційним продуктом, як бази даних (БД). БД - впорядкований набір логічно взаємопов'язаних даних, що зберігаються та використовується спільно, та призначений для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Традиційно бази даних поділяються на документальні: (бібліографічні та повнотекстові); фактографічні; інтегровані. Але в сучасному інформаційному середовищі цей розподіл умовний і частіше БД являють собою змішання різних типів.

Інтегровані БД вміщують взаємопов'язану документальну та фактографічну інформацію або полівидову інформацію за даним профілем. Такі БД надають можливість представити інформаційний

масив на різних рівнях інформаційного згортання (бібліографічні дані, реферати, фрагменти текстів, повні тексти документів). Комплексні, складноструктуровані, багатофункціональні інформаційні системи дозволяють вести пошук за всіма ознаками об'єкта одночасно, в залежності від інформаційних потреб користувачів.

2.3. Система науково-технічної інформації України

Створенням, накопиченням, упорядкуванням, поширенням та забезпеченням доступу до вторинних документів займаються органи інформаційного забезпечення, до яких в Україні належать органи науково-технічної інформацію бібліотеки, видавництва, спеціальні інформаційні центри, науково-дослідні інститути і т. д. Усі вони разом утворюють *систему науково-технічної інформації* (НТІ).

Національна система науково-технічної інформації – це організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт зі створення, користування, зберігання та поширення національних ресурсів науково-технічної інформації з урахуванням інтересів національної безпеки.

Метою національної системи науково-технічної інформації є задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації.

Основними завданнями національної системи науково-технічної інформації є:

- формування на основі вітчизняних і зарубіжних джерел довідково-інформаційних фондів, включаючи бази і банки даних, та інформаційне забезпечення юридичних та фізичних осіб;
- одержання, обробка, зберігання, поширення і використання інформації, одержаної в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності юридичних та фізичних осіб;
- організація надходження до України, обробка, зберігання і поширення зарубіжної науково-технічної інформації на основі вивчення світового інформаційного ринку;
- підготовка аналітичних матеріалів, необхідних для прийняття державними органами, органами місцевого і регіонального самоврядування рішень з питань науково-технічного, економічного і соціального розвитку країни;

- аналітично-синтетична обробка першоджерел, реферування опублікованих і не опублікованих на території України джерел науково-технічної та економічної інформації, створення на цій основі і поширення інформаційної продукції та послуг,

- розроблення і впровадження сучасних технологій у науково-інформаційну діяльність;

- організація пропаганди і сприяння широкому використанню досягнень науки і техніки, передового виробничого досвіду;

- створення загальнодоступної мережі бібліотек, інформаційних центрів громадського користування як бази для освіти, виробництва та наукових досліджень, системи реалізації прав громадян на культурний та фаховий розвиток.

Національна система науково-технічної інформації України складається з:

- спеціалізованих державних підприємств, установ, організацій, державних органів науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, об'єднаних загальносистемними зв'язками та обов'язками;

- підприємств будь-яких організаційно-правових форм, заснованих на приватній чи колективній власності, предметом діяльності яких є інформаційне забезпечення народного господарства і громадян України. Діяльність складових частин національної системи науково-технічної інформації здійснюється на основі договірно-обумовленого поділу праці в її збиранні, накопичуванні, переробці, зберіганні, поширенні та використанні.

Повноправними учасниками системи науково-технічної інформації виступають провідні універсальні та спеціальні бібліотеки України: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека України, Державна історична бібліотека України, Державна наукова медична бібліотека України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського, Державна науково-технічна бібліотека України, Центральна бібліотека ім. М. Островського Українського товариства сліпих, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Одеська державна наукова бібліотека ім. О.М. Горького та цілий ряд інших бібліотек.

Для кожного дослідника орієнтування у системі науково-технічної інформації є надто важливим з точки зору забезпечення повноти інформаційної бази дослідження, адже, як було вже зазначено вище, інформація, що її утворює, «розсіяна» у десятках видів різноманітних видань, утримувачами яких є різні інформаційні установи.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Методологія наукового дослідження

Термін «методологія» (лат. logos - наука, знання, метод-шлях, напрямок пі-знання) означає вчення про методи пізнання Але у науковій літературі зустрічаються різні тлумачення поняття «методологія». Найбільш розповсюджені серед них філософські тлумачення, де методологія розглядається як філософське вчення про методи пізнання та практику, або перетворення дійсності. Методологія покликана виконати дві основні функції:

- отримання нового знання та подання цього знання у вигляді понять, критеріїв, законів, теорій, гіпотез;
- організація використання нових знань у практичній діяльності.

Завданням методології є з'ясування, конструювання та перетворення схем діяльності, інтегрованих у повсякденний людський досвід. Сенс методології - це внутрішня організація процесу пізнання, практичного перетворення об'єктивної реальності та забезпечення програм діяльності раціональною побудовою.

Метод (грец. - шлях дослідження чи пізнання) - спосіб організації практичного й теоретичного освоєння діяльності, зумовлений закономірностями розвитку об'єкта. Метод - це клітинка наукового дослідження.

3.1.1. Фундаментальна методологія

Фундаментальна або філософська методологія - це вищий рівень методології науки, який визначає загальну стратегію побудови процесу пізнання. Ця методологія використовується при дослідженні у всіх областях діяльності й на всіх етапах конкретного пізнавального процесу. Педагогічне призначення фундаментальної методології полягає у тому, щоб відшукати нові світоглядні орієнтири шляхом критичного аналізу дійсності й формування на цій основі нових підходів до вирішення педагогічних проблем.

3.1.2. Загальнонаукова методологія дослідження

Загальнонаукова методологія використовується більшістю наук, але на відміну від філософської методології, не на всіх етапах пізнавального процесу, а тільки на конкретно визначених для

розкриття певних сторін чи властивостей предмета. Загальнонаукова методологія ґрунтується на теоретичних концепціях і має у своєму розпорядженні методи пізнання. Отже, розглянемо загальнонаукові методи пізнання, які найбільш часто застосовуються у практиці педагогічних досліджень.

Аналіз **-** метод дослідження, сутність якого полягає у тому, що предмет дослідження розчленовується на складові частини і кожна із цих частин досліджується окремо.

Синтез - цей метод дослідження є протилежним до аналізу і він дозволяє здійснювати об'єднання елементів об'єкта, який був розчленований у процесі аналізу, встановлюючи зв'язки між частинами і даючи можливість пізнати об'єкт дослідження як єдине ціле.

Методи аналізу та синтезу взаємопов'язані. У наукових дослідженнях їх використовують, як правило, одночасно.

Індукція (лат. Induction - наведення) - це метод пізнання, за яким із приватних фактів та явищ виводяться загальні принципи та закономірності, тобто при використанні цього методу логіка мислення розвивається від конкретного до загального.

Дедукція (лат. deduclio - виведення) - це метод пізнання, за допомогою якого приватні положення виводяться із загальних, тобто це метод переходу від загальних уявлень до приватних. Дедукція відрізняється від індукції прямопротилежним рухом думки. Метод дедукції грунтується на загальному судженні.

Аналогія (грец. analodgia - відповідність) це метод наукового пізнання, за допомогою якого досягаються знання про одні предмети чи явища на підставі їх схожості з іншими.

Моделювання (лат. modulas - міра, взірець) - це метод наукового пізнання, який полягає у заміні об'єкта, що вивчається його моделлю, за якою визначають, або уточнюють характеристики оригіналу. Обов'язковою умовою до моделі є те, що вона має містити суттєві риси реального об'єкта.

Моделювання активно використовується як у теоретичному (розумові, логічні, уявні, математичні моделі), так і в емпіричному (фізичні, речові, діючі моделі) дослідженні. Моделювання вважається досить ефективним засобом прогнозування впливу зовнішніх факторів на явище, що вивчається та прийняття конкретних рішень.

3.1.3. Конкретно-наукова методологія

Конкретно-наукова методологія виконує синтетичну функцію всередині конкретних наук за умов їх взаємодії. Особливо важливе значення означена взаємодія набуває тоді, коли розмова йде про дослідження на міждисциплінарному рівні, зокрема у такій галузі, як педагогічна діяльність.

Педагогічна робота активно застосовує методи психологічного дослідження, щоб більш точно зрозуміти особливості психологічних процесів упродовж навчання й виховання, що є підґрунтям для розробки форм та методів педагогічного впливу.

Наукове дослідження у галузі педагогічної роботи - це педагогічно-організований процес пізнання, в якому відбувається напрацювання теоретичних систематизованих знань про сутність педагогічної роботи, її зміст, методи та засоби діяльності працівника закладу освіти.

Об'єктом дослідження педагогічної роботи є сфера педагогічної дійсності, в якій цілеспрямовано конструюється система взаємовідносин викладач-студент.

Предметом дослідження педагогічної роботи виступає вся сукупність чинників як зовнішнього так і внутрішнього характеру, цілеспрямовано організованих педагогічних впливів. Опираючись на об'єкт і предмет дослідження у педагогічній роботі, її *основними завданнями,* як наукового напряму, слід вважати наступні: розробка методик ефективного аналізу стану педагогічного середовища, розробка новітніх технологій у галузі освіти, проектування та прогнозування розвитку організаційних структур педагогічної роботи та ін.

3.1.4. Методологічні принципи та підходи

Ефективність будь-якого дослідження суттєво залежить від загальних та наукових принципів та підходів, які складають зміст загальнонаукової та спеціальної методологій. Основні принципи, які використовуються в дослідженнях із педагогічної діяльності.

Провідним принципом будь-якого наукового дослідження є методологічний принцип об'єктивності. Він проявляється у всебічному врахуванні факторів, які породжують те чи інше явище, у знаходженні адекватних дослідницьких підходів та засобів, що дозволяють отримати істинне знання про об'єкт. Цей принцип передбачає виключення можливості застосування суб'єктивізму, однобічності та упередженості у підборі та оцінці фактів.

Важливим методологічним принципом виступає принцип сутнісного аналізу. Дотримання цього принципу пов'язано зі співвіднесенням у явищах, які вивчаються, загального, особливого та одиничного, проникненням у їх внутрішню структуру, розкриттям законів їх існування і функціонування умов і факторів їхнього розвитку, можливостей цілеспрямованої їх зміни. Цей принцип передбачає рух дослідницької думки від описання до пояснення, а від нього до прогнозування розвитку педагогічних явищ та процесів.

Принцип сутнісного аналізу передбачає розкриття протиріч у предметі дослідження, простеження взаємозв'язку та взаємозалежності кількісних і якісних змін, руху до більш високих рівнів розвитку із збереженням усього позитивного.

Принцип єдності логічного та історичного, який вимагає у кожному дослідженні поєднувати вивчення історії об'єкта в його сучасному стані, а також перспективи його розвитку. Історичний аналіз можливий лише з позиції певної наукової концепції, на основі уявлень про структуру та функції тих чи інших елементів та відносин, а теоретичний аналіз неможливий без вивчення генезису (походження, становлення) об'єкта.

Принцип провідної ролі практики. Сприймаючи практику, як свідому діяльність людини з перетворення природи й суспільства, фундаментальний критерій відображення дійсності, ми маємо констатувати, що науково-дослідні роботи, які пов'язані з практикою, перевірені практикою, більш ефективно розв'язують наукові проблеми, особливо у педагогічній галузі.

Розглянемо основні загальнонаукові підходи.

Хронологічний (історичний) підхід дає можливість досліджувати розвиток процесів та подій у хронологічній послідовності. Цей підхід особливо часто використовується у гуманітарних науках, таких, як педагогіка, соціологія, психологія, при вивченні етапів розвитку та формування тих або інших галузей науки, розвитку тих чи інших явищ.

Термінологічний підхід. Будь-яке теоретичне дослідження потребує подання, аналізу та уточнення термінів та понять, що використовуються у дослідженні. В основу цього підходу покладено не лише вивчення історії становлення та аналіз термінів і позначуваних ними понять, але й розробка, уточнення, поглиблення понятійного апарату, встановлення підпорядкованості та взаємозв'язку понять, що складають основу наукового дослідження.

Системний підхід. Сутність його полягає у комплексному дослідженні складних об'єктів (систем), вивчення яких не обмежується особливостями складових їх елементів, а пов'язане, перш за все, з акцентуванням уваги дослідника на характер взаємодії між елементами.

Професійно-діяльнісний підхід у дослідженнях педагогічної роботи є науковим методологічним принципом. Професійно-діяльнісний підхід виражається у прагненні дослідників використовувати положення теорії діяльності у методиці та інтерпретації змісту своєї роботи.

Сутність професійно-діяльнісного підходу полягає у використанні при підготовці фахівців різних видів професійної діяльності, які сприятимуть вдосконаленню вмінь та навичок цієї діяльності.

Праксеологічний підхід. Праксеологія - це здатність виконувати дію, яку людина набуває завдяки послідовним і цілеспрямованим тренуванням. Завдяки спеціально підібраним вправам, виконання дій поступово наближається до автоматизму, менш потребуючи контролю з боку розуму. Це дозволяє, значно збільшити швидкість та покращити якість виконаної дії.

Екзистенціально-гуманістичний підхід, який сформувався на основі гуманістичної психології. Цей напрям у психології визнає своїм головним предметом особистість як унікальну цілісну систему, що є відкритою можливістю самоактуалізації, притаманної лише людині, в основу якої покладено вивчення людини, що базується на припущенні, що вона людина істота вільна, яка здатна нести відповідальність за свої вчинки та їх наслідки.

Отже, можна виокремити, два моменти: по-перше, заслуговує на увагу акцент «гуманістичної психології» на специфіці людини як об'єкта пізнання: надасться можливість наблизитися до таємниць людської психіки; по-друге, це інтерпретація, яку подає гуманістична психологія специфіці пізнавальної ситуації «дослідник», тобто здатність людини до самопізнання, рефлексії.

Рефлексивно-інноваційний підхід - здатен не лише забезпечувати активне набуття професійних навичок майбутнього спеціаліста в галузі педагогічної діяльності, а також є однією із умов для розвитку рефлексивних та творчих можливостей спеціаліста, здатність знаходити сенс та визначеність у багатовимірності фактів та явищ.

Цей підхід дозволяє розкрити творчі можливості учасників навчання й виховання та професійної діяльності, підвищити їх психологічну готовність до праці.

До загальнонаукової методології можна віднести *інформаційний підхід,* сутність якого полягає в тому, що при вивченні будь-якого процесу чи явища у природі чи суспільстві обов'язково виявляються інформаційні аспекти, іншими словами, всі об'єкти, процеси і явища, по суті, своїй є інформаційними, оскільки пов'язані зі створенням, накопиченням, обміном або використанням інформації, яка є основою педагогічної комунікації.

Культурологічний підхід дозволяє дослідити соціальні, педагогічні, психологічні та інші об'єкти та явища через призму феномену культури, яка розглядається як багаторівнева ієрархічна система. Культурологічний підхід спонукає дослідників до аналізу предмета дослідження як культурного феномену. На сучасному етапі, в межах культурологічного підходу активно розвивається *соціокультурний підхід,* в якому основний акцепт робиться на єдності культури та соціальності. Даний підхід базується на наукових дослідженнях культурології, соціології, педагогіки, етнографії та ін. Основна увага соціокультурного підходу спрямована на відродження в суспільстві його національної культурної специфіки, культурологічних комплексів та культурної компетентності.

Формальний підхід, сутність якого полягає в тому, що основні теоретичні положення педагогічних процесів або явищ надаються у вигляді формул з використанням символьних систем (часто математики). Такий підхід дозволяє встановлювати певні закономірності між тими фактами, які з першого погляду нібито не мають зв'язків.

3.2. Методи емпіричного та теоретичного дослідження в педагогічних пошуках

У структурі наукового пізнання виділяють два рівні знання - емпіричний та теоретичний. Відповідно, кожний із цих рівнів має свій специфічний вид пізнавальної діяльності: емпіричне та теоретичне дослідження. У чому ж відмінність означених видів дослідження? Емпіричне і теоретичне дослідження спрямовані на вивчення одного й того ж явища, але уявлення в знаннях про нього буде різне.

Емпіричний та теоретичний рівні не можна відділяти один від одного. Саме їх єдність дозволяє досягти об'єктивності у дослідженні. Теоретичний рівень відрізняється від емпіричного тим, що на ньому відбувається наукове пояснення фактів, отриманих на емпіричному рівні; особливість дослідження на теоретичному рівні полягає в тому, що досліджуваний об'єкт має можливість розвиватися нібито самостійно, без безпосереднього контакту з реальною дійсністю, засобами розумових дій дослідника.

Як теоретичний рівень залежний від емпіричного, так і емпіричні знання знаходяться у залежності від теоретичних уявлень. Сукупність емпіричних знань стає певним знанням про дійсність лише тоді, коли вони систематизовані й подані з позиції певних теоретичних уявлень.

3.2.1. Теоретичне дослідження

Приступаючи до теоретичного рівня дослідження, студент має отримати інструментарій теоретичного пізнання, що дозволить більш структуровано та ефективно пройти цей етап. Основу змісту теоретичного дослідження складають структурні елементи, до яких входять: наукова ідея, гіпотеза, теорія, факти, категорії, аксіоми та ін.

Усвідомлення цих структурних елементів теоретичного рівня дослідження, на нашу думку, допоможе студенту більш впевнено почувати себе у процесі аргументації чи доведення певних теоретичних положень. Виходячи з важливості оволодіння даним інструментарієм, наведемо основні з цих елементів:

Наукова ідея - інтуїтивне пояснення явища без проміжної аргументації й усвідомлення всієї сукупності зв'язків.

Гіпотеза - передбачення причини, яка викликає наслідок.

Теорія - форма науковою знання, яка дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві зв'язки дійсності.

Факти - знання про об'єкт або явище, достовірність якого доведено.

Категорії - найбільш загальні і фундаментальні поняття, які відображають суттєві зв'язки дійсності.

Аксіоми - положення, які приймаються без логічного доведення.

Постулати - твердження, що приймаються в межах якоїсь наукової теорії за істинне і відіграють роль аксіом.

Принципи - основні вихідні положення якоїсь теорії, науки чи світогляду.

Поняття - думки, в яких узагальнюються й відокремлюються предмети якогось класу (виду) за певними загальними ознаками.

Положення - сформульовані думки, висловлені у формі наукового твердження.

Судження - думки, висловленні у вигляді розповідного речення, які можуть бути істинними і хибними.

Закони - необхідні стійкі відносини між явищами у природі й суспільстві, які повторюються.

Метод абстрагування передбачає розумове відволікання будь-якої властивості чи ознаки предмета від інших ознак, властивостей, зв'язків, з метою більш глибокого і детального вивчення предмета дослідження, через ізолювання його від впливу інших предметів, властивостей, ознак. За допомогою методу абстрагування студент створює ідеальний об'єкт, який реально не існує, наприклад: ідеальне виховне середовище, ідеальний педагогічний працівник тощо.

На теоретичному рівні дослідження важливого значення набувають ідеалізація та розумовий експеримент. Ідеальний об'єкт - це основа для проведення теоретичного експерименту, який готується і проводиться по аналогії з емпіричним. Теоретичний або як його ще називають *уявний експеримент* **-** це створення дослідником за допомогою розумових операцій ідеального об'єкта, який у подальшій роботі має порівнюватися із психологічною чи педагогічною дійсністю та має можливість передбачити ті ситуації, які можуть мати місце в експерименті. Цей метод, як правило, використовується на етапі планування й усвідомлення експериментальної роботи. Результатом застосування методу уявного експерименту може стати створення моделі чи структури явища, що вивчається.

Ще одним методом теоретичного рівня дослідження, який часто використовується науковцями, є *класифікація.* Цей метод сприяє визначенню рівня однорідності елементів, що вивчаються.

Недоліками теоретичних методів є те, що вони не мають безпосереднього впливу на явища та процеси, за якими спостерігає дослідник. Однак, вони дозволяють виявити спільні риси, повторювальні процеси, взаємодію окремих складових, приховані закономірності. Знання, які виявляються за допомогою теоретичних

методів дослідження - це теоретичні знання, об'єктивність яких перевіряється не емпіричним шляхом, а за допомогою доведення.

3.2.2. Емпіричне дослідження

Спостереження - система фіксації й реєстрації властивостей, зв'язків об'єкта дослідження та попередня класифікація отриманих фактів. Спостереження як метод пізнання, дає змогу отримати первинну інформацію про об'єкт дослідження у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

Спостереження має бути:

- спланованим згідно з чітко поставленими завданнями;

- цілеспрямованим лише на ті явища та процеси, які є метою дослідження;

- систематичним, тобто спостереження за досліджуваним явищем має бути постійним, фіксація отриманих даних повинна відбуватися за певною системою;

- активним щодо дослідника, у пошуку проявів потрібних рис та явищ.

Метою спостереження є не лише сприйняття явищ на чуттєвому рівні, а, перш за все, усвідомлення виявлених фактів. Результатом спостереження мають стати аналіз набутого фактичного матеріалу, встановлення взаємозв'язків між фактами та висловлення передбачень.

Спостереження може бути спрямоване на вивчення динаміки процесу, змін об'єкта протягом певного часу. Об'єктом спостережень виступають частіше за все сам процес педагогічної діяльності.

Спостереження як метод емпіричного дослідження завжди пов'язаний з описанням, яке закріплює й передає результати спостереження. В емпіричному дослідженні дію фіксації даних спостереження використовують як засоби попередньої, так і спеціальної мови. За допомогою описання інформація, отримана завдяки спостереженню, перетворюються у поняття, цифри, схеми, малюнки, графіки, набуваючи таку форму, яку зручно у подальшій роботі систематизувати, класифікувати, узагальнити, тобто провести подальші дослідницькі дії.

Бесіда. За допомогою цього методу студенти з'ясовують ставлення учасників педагогічного процесу до тих чи інших фактів та явищ, що дає можливість створити більш повну картину проблеми, яка вивчається.

Щоб бесіда була результативною слід передбачити наступне:
-заздалегідь розробити програму її проведення;
-врахувати індивідуальні особливості співрозмовника;
-заздалегідь продумати основні й додаткові запитання;
-створити атмосферу довіри й відвертості;
-продумати систему запису (фіксування) результатів бесіди;
-розробити надійну та просту систему критеріїв оцінки запитань;
-забезпечити зручну форму фіксації відповідей та їх обробки;
-чітке визначення мети.

Тестування (від лат. Test - випробовування) - метод діагностики, який використовує стандартизовані запитання чи завдання, які підпорядковані певній шкалі оцінювання. Тому, обираючи цей метод, слід зважати, що:

- вибір тесту визначається, по-перше, метою тестування, по-друге, ступенем його надійності та достовірності;
- інтерпретація результатів тестування визначається системою теоретичних допущень та шкалою оцінювання щодо предмету дослідження;
- проведення тестування має відбуватися згідно наданої інструкції.

Лонгітюдний метод. «Лонгітюдне» дослідження (від анг. longitude - довгота) - тривале систематичне вивчення одних і тих самих вихованців.

Праксометричний метод (від грец. praksis - діяння, діяльність) - це метод аналізу процесу й продуктів діяльності. Для праксометричного аналізу використовуються письмові роботи (вірші, твори прози), малюнки, технічні вироби, комп'ютерна продукція.

Метод являє собою систему дослідницьких процедур, спрямованих на збір, систематизацію, аналіз та тлумачення продуктів діяльності. Цінність методу полягає в тому, що дослідним шляхом часто підходять до вирішення важливих методичних проблем, які мають інноваційний характер. Узагальнення цих нововведень та теоретичне їх усвідомлення дасть змогу їх поширення та розповсюдження. Адже лише теоретичне

усвідомлення інноваційного досвіду педагогічної діяльності надасть можливість включити його до системи наукових розробок у галузі педагогіки.

Праксометричний метод широко використовується в педагогічній діяльності. За певних умов цей метод може використовуватися як основний у дослідженні, але, як правило, він виступає у вигляді допоміжного методу.

Метод узагальнення незалежних характеристик. Цей метод запропонований К.К. Платоновим. Сутність методу полягає в тому, що паралельно з оцінюванням студентом своїх емоційних станів, його емоційність оцінювали також викладачі вузу та однокурсники.

Вимірювання. Як метод являє собою систему фіксацій та реєстрації кількісних характеристик об'єкта, який вивчається. Метод вимірювання знаходить своє відображення у математичному відтворенні кількісних та якісних характеристик об'єкту у процесі проведення експерименту. Цінність цього методу полягає у тому, що він дає точні кількісні показники об'єкта вивчення.

Розпочинаючи роботу над літературою, дослідник має скласти списки літератури, яку необхідно вивчити. Список має включати книги, фахові журнали, статті у збірках, довідково-бібліографічні видання, автореферати дисертацій тощо. Важливим джерелом фактичного матеріалу може стати різноманітна документація закладівосвіти.

Під час вивчення літературних джерел важливо керуватися поставленою метою, і відповідно до неї, окреслювати показники для збору даних та форми їх оформлення (схеми, діаграми, таблиці, вибірки тощо). Слід пам'ятати, що грунтовна літературна база дослідження - важлива умова його об'єктивності та глибини.

3.2.3 Педагогічне дослідження

Педагогічне дослідження являє собою комплекс діагностуючих процедур, спрямованих на початкове вивчення об'єкта дослідження (структури, рівня розвитку, відповідність стандартам, наявність внутрішніх та зовнішніх зв'язків та ін.). Особливого значення при проведенні психолого-педагогічного дослідження набувають аналіз та синтез. Виділення та окреме вивчення компонентів, блоків, підсистем процесу, що вивчається за допомогою аналізу та подальше застосування синтезу для створення цілісного уявлення про об'єкт дослідження, дозволяє довести ефективність застосування цієї комплексної методики у студентських науково-дослідних роботах.

Дослідження передбачає цілеспрямоване і планомірне вивчення особистості, студентського колективу тощо. Можна виділити декілька видів досліджень:

а) пілотажне, яке пов'язане з випробовуванням подібних методик.

б) часткове обстеження проводиться з метою вивчення окремих елементів, блоків або навіть окремих проблемних питань.

в) системне обстеження - спрямоване на різнобічне вивчення об'єкту із відпрацюванням моделі явища, що вивчається та акцентування уваги на провідних (системоутворюючих) факторах, на взаємозв'язках та взаємовпливах цілого та елементів, на виявлення основних факторів, які впливають на розвиток.

Збір інформації - це скрупульозна і клопітка процедура, від того, як ви зумієте її - спланувати, у значній мірі і залежить кінцевий результат. Плануючи збір інформації, слід передбачити: характер і обсяг необхідності цієї інформації; джерела, де можна знайти потрібну інформацію; послідовність роботи з джерелами (бібліотека, база практики), дослідницькі методи, які будуть застосовані у процесі збору інформації (спостереження, анкетування, інтерв'ю, вивчення документації та ін.). Систематизація зібраної інформації - відбувається згідно заздалегідь визначеним критеріями.

Висновки вибудовуються, виходячи з інтерпретації та тлумачення зібраної інформації.

РОЗДІЛ 4
ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ
4.1. Проведення педагогічного експерименту

Експериментом називають зміни або відтворення явища з метою його вивчення у найбільш сприятливих, чітко фіксованих та контрольованих умовах. Експерименту притаманні характерні риси, основними з яких є: фіксування умов, свідоме варіювання досліджуваних зв'язків, вимірювання параметрів змін, які відбулися в досліджуваних явищах, можливість багаторазового відтворення явища, що досліджувалося.

Таким чином, експеримент є тим механізмом, за допомогою якого студент має можливість активізувати чи нейтралізувати дослідницьку ситуацію, активізувати чи нейтралізувати дію певних факторів впливу, варіювати умови протікання процесу, набуваючи можливість спостерігати за розвитком психологічних процесів та педагогічних явищ.

Експеримент дає змогу творення нового досвіду в галузі педагогічної роботи, тому до цього методу дослідження науковці звертаються, коли є потреба перевірити вірність гіпотези або якихось теоретичних побудов чи науковець прагне знайти в об'єкті дослідження невідомі раніше властивості. Отже, чим більше в магістерській (дипломній) роботі нового інноваційного, тим більш ця робота має експериментальне спрямування. Все вищевикладене дає можливість погодитися з О.С. Цокур, *який* наголошує, що експеримент - це комплексний багатофункціональний метод, призначений для розв'язання найрізноманітніших завдань. Експеримент спрямований на перевірку наукових гіпотез - без яких немає експерименту, як немає його і без доведення, яке відповідає вимогам логіки наукового пізнання

Саме експеримент дозволяє комплексно використовувати низку методів емпіричного дослідження, адже тут задіяні спостереження, порівняльний аналіз, вимірювання та ін. Експеримент - це своєрідний комплекс методів дослідження, спрямованих на доведення за допомогою перевірки достовірності наукових гіпотез. Провідне місце експерименту серед інших методів дослідження полягає в тому, що він дає змогу:

- більш глибоко, ніж інші методи, встановлювати характерні зв'язки між різними компонентами психологічного та педагогічного процесу;

- виявити необхідні умови для реалізації поставлених дослідниками завдань;

- виявити особливості протікання навчально-виховного процесу;

- встановити закономірні зв'язки між явищами не лише у якісній, але й у кількісній формах;

- перевірити ефективність нових форм і методів навчання та впровадження.

Існують різні класифікації, але найбільш часто експеримент поділяють на природній і штучний. *Природний експеримент* - не передбачає попереднього підбору й заміни певного фактора впливу, не здійснює активного втручання дослідника у звичайний перебіг досліджуваного процесу або явища. Науковець лише спостерігає за явищем, очікуючи, коли і за яких умов відбудуться зміни з об'єктом спостереження.

У педагогічній роботі, завданням якої є покращення якості роботи з вихованцями, перевага надається *штучним експериментам*. Цей вид експерименту спрямований на вивчення явищ, які певною мірою ізольовані. Це дає можливість оцінити їх у кількісних та якісних відношеннях. У педагогічгій роботі експерименти, як правило, спрямовані на вибір оптимальних умов, або засобів впливу на вихованців, тому вони носять порівняльний характер, тобто по своїй суті є порівняльними експериментами. Але порівняльні експерименти можна організовувати по-різному:

а) найчастіше у кваліфікаційних роботах зустрічається така форма, коли експериментальна група (експериментальний об'єкт) порівнюється з контрольною, в якій експериментальні дії не проводяться;

б) форма варіативного експерименту, коли контрольна група відсутня, а порівнюються декілька експериментальних варіантів між собою, з яких обирається найкращий.

в) можливо застосовувати і змішаний варіант проведення експерименту, коли створюється декілька експериментальних груп і декілька контрольних і досліджується вплив окремих складових на формування явища, що вивчається.

Перш ніж розпочинати експеримент, дослідник має визначитися з метою і завданнями, які будуть поставлені перед експериментальним дослідженням. У залежності від характеру

завдань, які вирішуються, за своєю суттю експеримент може бути констатуючим, діагностуючим чи формуючим.

Констатуючий експеримент **-** використовується для перевірки певних припущень. У процесі цього експерименту констатується наявність певних зв'язків між впливом на об'єкт дослідження і результатом, виявляється наявність певних фактів.

Діагностуючий експеримент спрямований на вивчення стану й можливостей розвитку тих процесів, що досліджуються. Психолого-педагогічна діагностика - це не що інше, як визначення якісних та кількісних параметрів тих об'єктів, що вивчаються на підставі прийнятих критеріїв та їх показників, на підставі стандартизованих методик, а також нових розроблених у процесі дослідження. Діагностуючим експеримент стає тоді, коли дослідник ставить на меті виявити стан або рівень сформованості якогось явища (рівень знань, умінь й навиків, адаптації, емпатії та ін.), тому на рівні діагностуючого експерименту обов'язковим є розробка критеріїв, їх показників та рівнів, а також підбір методик вимірювання явища, що досліджується.

Формуючий експеримент включає активну зміну структури і функції об'єкта дослідження у відповідності із гіпотезою, що вивчається, формування нових зв'язків і відносин між елементами системи, що вивчається. Дослідник, у відповідності з висунутою гіпотезою, навмисно створює певні умови, які мають сприяти формуванню нових властивостей і якостей об'єкта.

Сутність формуючого експерименту полягає в тому, що дослідник впроваджує в експериментальній групі заздалегідь розроблені заходи, які, на його думку, мають покращити стан вирішення проблеми.

Етапи психолого-педагогічного експерименту.

Історико - теоретичний аналіз явища.

Перший етап педагогічного експериментального дослідження включає проведення прискіпливого теоретичного аналізу явища.

Другим етапом є планування організації експериментального дослідження, у процесі якого розробляється програма експерименту. При розробці програми проведення експерименту необхідно передбачити:

- чітко визначити мету і завдання експерименту, спланувати проведення попереднього цілеспрямованого спостереження над

явищем чи об'єктом з метою визначення необхідних для проведення експерименту умов;

- організаційна робота зі створення умов для проведення експерименту (підбір об'єктів, усунення випадкових факторів забезпечення експериментальної роботи необхідними засобами та ін.), введення експериментального фактора у процес роботи експериментальної групи;

- обгрунтування обсягу експерименту (кількості дослідів, обмежень, терміну проведення та ін.), послідовність реалізації дослідів;

- обгрунтування засобів вимірювання (методики), систему фіксування фактів, тобто передбачити засоби, завдяки яким можливо якомога точніше описати ці факти.

Така підготовка методики створить сприятливі умови для узагальнення і аналізу отриманих результатів, визначить цінність експериментальної роботи. Розробляючи програму експерименту, слід прагнути до його спрощення, без втрати точності й достовірності.

Третім етапом є визначення критеріїв, їх показників, рівнів та підбір відповідних методик На нашу думку, на цьому етапі слід більш детально зупинитися. Досліднику особливо важливо мати інструментарій для спостереження за процесом перетворення предмета дослідження, тому одним із основних понять у процесі організації педагогічного експерименту є висвітлення механізму створення системи критеріїв та показників спрямованості об'єкта дослідження. Критерії (від грецького - засіб переконання, мірило) - це підстава і підгрунтя для оцінки, визначення або класифікації явища.

Педагогічні критерії: якість знань у певній галузі, якість вмінь, навичок та здібностей до педагогічної роботи, сформованість моральності, сформованість духовності, сформованість мовної культури, сформованість патріотизму тощо.

Експеримент проводиться на основі теоретичних напрацювань, які було здобуто у попередніх розділах магістерської (дипломної) роботи. Після розробки критеріїв та їх показників, основну увагу слід звернути на виділення рівнів сформованості кожного критерію.

Використовуємо *метод узагальнення незалежних характеристик.* Для методу незалежних характеристик притаманне те, що результати спостережень знаходять свій вияв у кількісних

величинах, що дає змогу застосувати для обробки даних математичні методи.

Завершальний етап - аналіз і теоретична обробка отриманого емпіричним шляхом фактичного матеріалу та логічне його узагальнення. З метою висвітлення значущості зафіксованого експериментального ефекту використовуються різноманітні методи математичної статистики, за допомогою яких робиться кількісна обробка даних.

Статистичні методи обробки даних у психолого-педагогічному експерименті. Впровадження в психологію, педагогіку експерименту спричинило активне застосування в них статистичних методів, які використовуються для виміру різноманітних параметрів, факторів, ознак. Статистичні методи виступають як додаткові чинники, які дозволяють об'єктивно інтерпретувати результати вимірів. Статистичні методи слід використовувати для доведення достовірності зроблених висновків. Але ми маємо наголосити, що означений інструментарій дає можливість лише більш глибоко і ґрунтовно інтерпретувати експериментальні результати, які отримані за допомогою анкетування, тестування, спостереження.

Слід наголосити, що чим чіткіше і ретельніше буде проведена теоретична частина дослідження і на її підставі зроблено конкретні висновки, тим меншим буде обсяг експерименту.

4.2. Побудова аргументації в науковому дослідженні

Перед кожним магістрантом постає питання «Яким чином упорядкувати знайдену з теми корисну інформацію?». Іншими словами, йдеться про композицію наукового дослідження, про таке упорядкування матеріалу, яке має підтримувати ваше ствердження, аргументувати і логічно довести правильність ваших суджень. Готуючи наукове дослідження, ви маєте передбачити запитання, які вони будуть ставити до кожного елемента вашої аргументації, іншими словами-приготувати чернетку. Можна запропонувати виконати наступні домашні завдання:

- читаючи в науковому журналі про проведені наукові дослідження, схожі на ваше, зверніть увагу на види запитань у статтях, на те, як вибудовується аргументація й доведення проблеми, на те, які види запитань автори цих статей визначають, і на які відповідають;
- після того, як у вас з'явиться план побудови аргументації, але до початку роботи над чернеткою, опрацюйте вашу аргументацію з

науковим керівником, обговоріть з ним ваші ідеї, питаючи, чи не здаються йому деякі з них не чіткими або сумнівними;

- попросіть когось прочитати вашу чернетку й відмічайте, де в людей виникли питання або де вони побачили альтернативні рішення.

Аргументація - поняття, яке означає логіко-комунікативний процес, спрямований на обґрунтування певної точки зору з метою її сприйняття і розуміння індивідуальним або колективними реципієнтами. У практиці написання і підготовки студентських наукових робіт, як правило, використовують доведення істинності двома способами:

- опосередкованим - коли істинність ствердження доводиться за допомогою раніше здобутих знань, які зафіксовані у вигляді законів, принципів, положень, аксіом;

- безпосереднім - сутність якого полягає у співставленні положення, яке доводиться, з відповідними фактами.

Зразу постає питання: з яких елементів складається аргументація? Якщо коротко відповісти на поставлене запитання, то відповідь буде такою: у структурі доведення виділяють наступні елементи: тезис, аргумент, факти, ствердження.

Тезисом називають ствердження, яке потрібно довести (деякі наукові школи замість поняття «тезис» використовують поняття «ствердження»).

Аргумент - це логічний довід (положення), яке використовується для доведення даного тезису. Виходячи з того, що аргументи за своєю сутністю є ствердженнями, які визначають істинність тезису, їх іноді називають основою доведення. У якості аргументів можна використовувати ствердження, істинність яких доведена раніше (теореми, закони, наукові принципи), аксіоми, визначення та ствердження, які містять інформацію про конкретні факти (статистичні дані, звітну документацію тощо).

Факти - знання про об'єкт або явище, достовірність якого доведено.

У наукових дослідженнях із педагогіки найчастіше використовують такі види фактів: цитати класиків педагогіки, статистичні дані, що отримані за допомогою педагогічних методів дослідження, дані, отримані в результаті проведення наукового експерименту, фотокартки, відеозаписи, малюнки, документальні дані, зібрані у процесі практичної роботи в педагогічних установах.

Ствердження - це доведення або спростування чого-небудь. Як правило, перехід від ствердження до доводу відбувається за допомогою словосполучення тому що.

Тепер, спираючись на ствердження, докази, факти та підґрунтя, ми маємо основу для формування висновку. Якщо наведену побудову аргументації ми спробуємо подати схематично, то отримаємо наступну структуру:

Ствердження – доводи – факти дозволяють зробити ВИСНОВОК.

Розпочинаючи розробляти проблему, дослідник вже передбачає, до якого попбредньокінцевого результату він має рухатися. Отже, на що слід акцентувати увагу при підготовці вашого ствердження:

1. Ствердження має бути конкретним і докладним, це дасть змогу вашим читачам (експертам, опонентам) вважати його змістовним.

2. Вагомість вашого ствердження залежить від його якості, тобто коли воно пропонує нове знання, або використовує це нове знання, щоб з'ясувати невідоме.

3. Слід визначити кордони вашого ствердження. Адже якщо це ствердження широке, воно не викличе довіри у читачів та опонентів. Обмежуючи власне ствердження, ви нібито визнаєте альтернативні погляди і тим самим посилюєте довіру читачів.

По-перше, читачі шукають ядро аргументації - її ствердження і два види підтримки: доводи і факт. У ланцюжку доводів вони бачать план логічної структури підтримки аргументації. Якщо вони не бачать цієї структури, вони, скоріш за все, сприймуть вашу аргументацію безформною і навіть неузгодженою .

Доводи і факти - це два основних стовпа, на яких має триматися ваша аргументація, тому після того, як ви сформували ствердження, основна увага спрямовується на добір доводів, які його підтримують і фактів, на які можуть опиратися наведені доводи. Факти - це фундамент вашої аргументації.

Для того, щоб передбачити можливі альтернативи, до яких ви маєте заздалегідь підготуватись, ми радимо зробити наступне:

- бути присутнім на захисті магістерських досліджень і звертати увагу на ті запитання, які задають члени комісії до того, хто виступає, а потім означені питання інтерпретувати до власного дослідження;

- на лекціях викладачів фахових дисциплін звертати увагу на альтернативні ідеї і на те, як викладачі відповідають на них;

- звернути увагу в наукових журналах на статті дискусійного характеру і, зокрема, на альтернативні підходи до вирішення проблеми.

Основа аргументації формується тоді, коли є сумніви, що читачами будуть сприйняті Ваші твердження. Основа складається з двох частин за схемою: причина - наслідок.

Іншими словами, основою аргументації можуть виступати закономірності або принципові положення певної наукової галузі.

Повідомлення фактів. Експерти краще сприймають надійні факти, які не потребують перевірки. Повідомляти факт можна за допомогою слів, цифр, таблиць, фотокарток, аудіозаписів, малюнків тощо. Але вам потрібно серйозно подумати, як найкраще подати отримані факти, щоб вони були сприйняті експертами Дуже часто в наукових дослідженнях зустрічаються факти сумнівної якості. Адже не всі факти, якими ми підкріплюємо доводи, особисто нами зібрані. Як правило, ми використовуємо статті, звіти інших людей, тобто ті факти, які не є первинними. Тому експертами найбільш цінуються первинні факти, зібрані самим дослідником, і звертають особливу увагу на те, які при цьому використовувалися методи. Експерти прагнуть побачити первинні факти, а якщо були використанні джерела, то їх цікавлять ті з джерел, які найбільш близькі до наведених фактів. Існує багато форм для того, щоб повідомити факти у педагогічній діяльності, найбільш часто використовують наступні:

- за допомогою цитування звітної документації певних служб, щоденників, журналів тощо;

- за допомогою опису подій та явищ у житті вихованців за допомогою слів, фотокарток, відеозаписів, аудіозаписів, малюнків, які доповнюють опис;

- за допомогою таблиць, діаграм, малюнків та роз'яснювальних описів, які відображають кількісні дані.

Експерти звертають увагу на те, щоб ваші факти були репрезентативними, тобто достатньо представницькими. Якщо у своїй магістерській роботі ви спираєтесь на факти, які було зібрано безпосередньо у процесі роботи звихованцями, то основне ваше завдання полягає у тому, щоб точно, без помилок записати (чи описати) отриману інформацію.

Студент має потурбуватися про те, щоб читачі могли легко зрозуміти факти, які він надає на підтримку власного твердження. Не завжди словесна форма подачі фактів здатна сприяти максимальному сприйняттю і розумінню інформації. Особливо це відчувається, коли факти подаються у цифровому варіанті, тому, якщо ви у своєму експерименті спирається на значний обсяг кількісних даних, слід приділити увагу чіткому і зрозумілому поданню фактів у вигляді таблиць та малюнків. Але в дослідженнях, як правило, використовують більш складну кількісну інформацію, яка потребує більш систематизованого і наочного подання. У таблиці, діаграмі та графіку подано одні й ті ж дані, але вони по - різному впливають на нас:

- інформація у таблиці сприймається як точна і об'єктивна, вона не тисне на наше уявлення, що дозволяє виважено порівняти наведенні цифри і зробити власні висновки;

- діаграма надає менш точну інформацію (хоча є можливість підвищити її точність за рахунок додавання цифр над стовпчиками), але ця інформація легше сприймається і, крім того, тут простіше робити порівняння різних показників;

- графік подає менш точну інформацію за табличний варіант (хоча знову таки, є можливість підвищити точність цієї інформації завдяки додаванню цифр біля позначок), але більш наочно показує явище у розвитку, даючи можливість побачити існуючі тенденції.

Поставивши перед собою мету найкращим чином вплинути за допомогою здобутих фактів на читачів, ви маєте обрати між таблицями, діаграмами та графіками.

На цьому шляху слід вирішити три задачі:

- по-перше, обрати таку форму, яка найбільш зрозуміло допоможе подати факти;

- по-друге, найменшим чином допускала викривлення фактів;

- по-третє, давала змогу додатково описати, проаналізувати явище, що вивчається.

Маючи на меті створити графік чи діаграму, яка має чітко і зрозуміло передавати наявний фактичний матеріал, ми маємо зрозуміти перш за все, з яких обов'язкових елементів складаються ці малюнки, і яким чином вони «працюють».

Наступне питання, яке слід вирішити науковцю, якій формі подання фактів (таблиці, графіку чи діаграмі) слід надати перевагу. Безумовно, тут багато, що залежить від розвинутості естетичного

смаку того, хто виконує наукову роботу, від наявного фактичного матеріалу, але все-таки є декілька моментів, на які ми можемо орієнтуватися - при виборі форми подання фактів:

- перевага малюнку над таблицею надається, якщо точність цифр не настільки важлива, як сприйняття тенденцій, які відбуваються з явищем.

Коли постає питання вибору між графіком та діаграмою, слід зважати на наступне:

- діаграма краще сприймається, коли потрібно подати статичну ситуацію, тобто коли залежні змінні дають кінцевий (проміжний) результат.

- графік обирається, коли потрібно показати явище у динаміці.

Діаграми найбільш вдало проявили себе у тому випадку, коли потрібно порівняти певні результати. Але, створюючи діаграму, слід звернути увагу на наступне:

- продумайте, яким чином, на якій основі будуть згруповані стовпці;
- підберіть певний порядок подання стовпців (в алфавітному порядку, у порядку кількісного зростання та ін.);
- по можливості уникайте ускладнення візуальних контрастів (білий, чорний, один-два відтінки сірого, з різним заштрихуванням та ін.);
- якщо є необхідність збільшити точність, над стовпцями додайте значення;
- стовпці, які несуть найважливіші дані, виділіть більш темним кольором.

РОЗДІЛ 5
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

5.1. Принципи академічної доброчесності та види її порушень

Академічна доброчесність – це сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності. У Миколаївському національному аграрному університеті правила і норми академічної доброчесності визначено Кодексом академічної доброчесності, а порядок запобігання академічному плагіату, перевірки академічних творів і використання систем ШІ – Положенням про запобігання порушенням академічної доброчесності в частині академічного плагіату та використання штучного інтелекту.

Дипломна (кваліфікаційна) робота є академічним твором, на підставі якого присуджується ступінь вищої освіти, тому вона обов'язково перевіряється на наявність ознак порушення академічної доброчесності. Встановлення такого факту є підставою для відмови у присудженні освітньої кваліфікації; відповідне рішення ухвалює екзаменаційна комісія університету.

Дотримання академічної доброчесності студентом під час виконання дипломної роботи передбачає:

- самостійне виконання роботи (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації;
- обов'язкове зазначення факту використання систем ШІ (атрибуцію), критичне оцінювання та перевірку достовірності інформації, отриманої від них;
- дотримання встановлених науковим керівником правил щодо допустимості використання ШІ.

Кодексом академічної доброчесності визначено такі види порушень: відчуження авторства; академічний плагіат; приписування авторства; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; недоброчесне використання результатів, згенерованих штучним інтелектом; недоброчесне оцінювання; несамостійне виконання завдання; недозволена допомога; академічний саботаж; схиляння до порушення академічної доброчесності; інституційні порушення академічної доброчесності.

Під час виконання дипломної роботи найчастіше трапляються такі форми порушень:

- **академічний плагіат** – оприлюднення чужих наукових результатів як власних або відтворення текстів інших авторів без належного посилання, зокрема копіювання чужої роботи, компіляція фрагментів із різних джерел, перефразування (парафраз) без посилання, а також оприлюднення контенту, згенерованого ШІ, без зазначення факту використання таких систем;
- **самоплагіат** – подання власних раніше оприлюднених результатів як нових без посилання на попередню публікацію, зокрема повторне подання робіт, які вже подавалися як звітність з інших дисциплін (курсових робіт, звітів з практики), без дозволу викладача;
- **відчуження авторства** – виконання роботи (її частини) іншою особою на замовлення, платно чи безоплатно, та подання її під своїм іменем;
- **фабрикація** – вигадування даних чи фактів, зокрема результатів педагогічного експерименту, анкетування, статистичних даних, посилання на вигадані джерела, використання неверифікованих даних, згенерованих ШІ;
- **фальсифікація** – свідома зміна чи «підгонка» наявних даних (зокрема результатів експерименту) без обґрунтування причин і методики коригування, наведення неповної або викривленої інформації про апробацію результатів;
- **фіктивне цитування** – створення видимості опрацювання джерел шляхом механічного розміщення посилань без їх реального використання;
- **недоброчесне використання результатів, згенерованих ШІ**, – подання текстів, зображень, моделей, даних, згенерованих ШІ, як результатів власної діяльності без

зазначення цього факту в роботі чи супровідних матеріалах до неї.

За порушення академічної доброчесності студента може бути притягнуто до академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування з числа осіб, які здобувають освіту за державним чи регіональним замовленням;
- відрахування з університету (крім осіб з особливими освітніми потребами);
- позбавлення академічної стипендії на строк до одного навчального року;
- позбавлення права брати участь у конкурсах щодо отримання стипендій, грантів, участі у програмах академічної мобільності, позбавлення пільг з оплати навчання та інших пільг, наданих університетом, на строк від одного до трьох років.

Додатково можуть застосовуватися санкції виховного спрямування: відвідування тематичних занять з академічної доброчесності та/або академічного письма; усне чи письмове попередження про необхідність дотримання академічної доброчесності; повторне виконання завдання.

Студент, стосовно якого розглядається питання про порушення академічної доброчесності, має право:

- ознайомитися з усіма матеріалами перевірки та подати до них зауваження;
- особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від їх надання, брати участь у дослідженні доказів;
- знати про дату, час і місце розгляду питання та бути присутнім під час розгляду;
- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

5.2. Використання систем штучного інтелекту під час виконання дипломної роботи

Системи ШІ є інструментом, що може використовуватися в освітньому процесі за умови дотримання принципів академічної доброчесності. Відповідальність за правомірне використання ШІ несе користувач, а саме використання має бути прозорим – з обов'язковим розкриттям факту застосування. Матеріали, згенеровані ШІ без безпосереднього творчого внеску людини, не визнаються об'єктами авторського права, тому їх подання як результатів власної наукової діяльності без належної атрибуції є порушенням академічної доброчесності.

Допустимими цілями використання ШІ під час виконання дипломної роботи є:

- генерування ідей і пошук інформації (з обов'язковою перевіркою знайденого в першоджерелах);
- мовне та стилістичне редагування авторського тексту, орфографічна і граматична перевірка;
- переклад без зміни змісту;
- допомога у формуванні плану або логіки викладу, структурування вже наявного матеріалу;
- уточнення термінології;
- генерація прикладів загального характеру, що не містять наукової новизни;
- технічна допомога з оформлення таблиць, схем і переліків.

Забороняється:

- повністю делегувати виконання роботи або її частин ШІ без власного інтелектуального внеску;
- передавати ШІ функції наукового аналізу, інтерпретації результатів дослідження, формулювання висновків і наукової новизни;
- використовувати ШІ під час контрольних заходів (зокрема попереднього захисту та захисту) без дозволу;
- приховувати факт використання ШІ або суттєво занижувати (викривлювати) його обсяг чи характер;
- вводити в системи ШІ персональні дані (зокрема дані учасників педагогічного експерименту, анкетування, тестування) та конфіденційну інформацію без належних правових підстав.

Конкретні межі допустимого використання ШІ для окремих етапів дипломної роботи визначає науковий керівник, який зобов'язаний поінформувати про них студента, а також про наслідки несанкціонованого або прихованого використання ШІ. Науковий керівник перевіряє наявність належної атрибуції та відповідність використання ШІ внутрішнім документам університету.

Рекомендується зберігати чернетки, історію версій тексту, робочі нотатки та історію чатів із системами ШІ: у разі виникнення сумнівів щодо доброчесного використання ШІ ці матеріали можуть бути подані як підтвердження самостійності виконання роботи.

5.3. Перевірка дипломної роботи на академічний плагіат

Графік виконання кваліфікаційних робіт готується завідувачем кафедри та затверджується деканом факультету не пізніше закінчення парного семестру. Відповідно до графіка електронний варіант дипломної роботи, ідентичний за змістом та оформленням друкованому, разом із Декларацією про використання/невикористання ШІ надсилається студентом або науковим керівником на корпоративну електронну адресу відповідальної особи від факультету **за 10 днів до 100%-ї готовності роботи**.

Перевірка здійснюється за допомогою системи **StrikePlagiarism.com**. Відповідальна особа від факультету перевіряє роботу не лише на наявність текстових запозичень, а й на дотримання Політики використання генеративного ШІ та не пізніше ніж за 5 днів до 100%-ї готовності роботи надсилає звіт подібності студентові або науковому керівникові. Для самоперевірки студент може скористатися програмами, що знаходяться у відкритому доступі, окрім програм, власниками яких є представники країни-агресора.

У звіті подібності системи StrikePlagiarism.com зазначаються:

- коефіцієнт подібності № 1 – рівень текстових запозичень, розрахований на підставі коротких словосполучень (мінімум 5 слів);
- коефіцієнт подібності № 2 – рівень текстових запозичень, розрахований на підставі словосполучень завдовжки 25 слів;

- коефіцієнт цитувань – обсяг тексту, знайденого між лапками (система не аналізує законність використання фрагментів);
- ознаки текстових маніпуляцій: заміна букв символами з інших алфавітів, збільшені інтервали між буквами, мікропробіли, символи білого кольору, парафрази (перефразування з метою приховати джерело запозичення).

Навмисні спотворення тексту, спрямовані на приховування запозичень, є підставою для недопущення роботи до захисту. Для кваліфікаційних робіт другого (магістерського) рівня вищої освіти рекомендовано шкалу оцінки рівня оригінальності, наведену в табл. 1.

Таблиця 1

Шкала оцінки рівня оригінальності кваліфікаційних робіт другого (магістерського) рівня вищої освіти (система StrikePlagiarism.com)

Рівень оригінальності твору	**Рівень**	**Рекомендована дія**
понад 80 %	високий	Текст вважається оригінальним і не потребує додаткових дій щодо запобігання неправомірним запозиченням. Робота передається до подальшого розгляду.
від 60 до 80 %	задовільний	Наявні окремі ознаки академічного плагіату; слід пересвідчитися в наявності посилань на першоджерела для цитованих фрагментів. Робота передається до подальшого розгляду, подається Довідка-пояснення до результатів перевірки.
від 40 до 60 %	низький	Наявні певні ознаки академічного плагіату, але робота може бути прийнята за умови доопрацювання з обов'язковою повторною перевіркою на оригінальність. Подається Довідка-пояснення.
менше 40 %	неприйнятний	Наявні істотні ознаки плагіату. Робота до розгляду не приймається.

Високий відсоток оригінальності не виключає порушення академічної доброчесності, якщо встановлено приховане або несанкціоноване використання генеративного ШІ: у разі його підтвердження для створення основного тексту робота класифікується як така, що має «неприйнятний» рівень доброчесності. Водночас сам по собі високий чи низький відсоток подібності не дає підстав кваліфікувати роботу як таку, що містить

або не містить академічний плагіат: рішення про наявність неправомірних запозичень приймає експертна комісія після аналізу коректності оформлення цитувань і посилань.

Результати ШІ-детекторів використовуються лише як допоміжний індикатор для ініціювання подальшого експертного аналізу і не можуть бути єдиною підставою для висновку про порушення. Під час експертного аналізу оцінюються щонайменше:

- наявність Декларації про використання/невикористання ШІ та повнота атрибуції;
- узгодженість стилю, термінології та структури тексту в різних розділах роботи;
- наявність фактологічних помилок, недостовірних тверджень, «вигаданих» посилань і джерел та можливість їх перевірки в першоджерелах;
- пояснення автора щодо способу виконання роботи, а у визначених Положенням випадках – запити (промпти) або їх узагальнений опис.

Перед ухваленням рішення студентові надається можливість подати письмове пояснення та/або уточнити атрибуцію використання ШІ (у строк не менше одного робочого дня), а також матеріали, що підтверджують доброчесне використання ШІ: чернетки, історію версій, робочі нотатки, перелік інструментів і мети їх застосування.

У разі виявлення «задовільного» або «низького» рівня оригінальності чи інших ознак академічної недоброчесності науковий керівник готує **Довідку-пояснення** до результатів перевірки з аргументованим поясненням схожості тексту; вона обов’язково містить інформацію про використання систем ШІ та обґрунтування правомірності такого використання. Довідка подається відповідальній особі за перевірку та завідувачу кафедри не пізніше дати попереднього захисту. Висновок за результатами перевірки фіксується в **Протоколі перевірки роботи на наявність ознак академічного плагіату**.

Відповідність роботи принципам академічної доброчесності встановлює **експертна комісія** у складі завідувача кафедри, гаранта освітньої програми та наукового керівника (у разі конфлікту інтересів залучаються представники деканату та/або фахівці інших кафедр). Комісія оцінює прозорість використання ШІ та відсутність контенту, згенерованого ШІ і поданого як власний твір без належної

атрибуції. Обов'язковим є **усний компонент** (співбесіда, презентація), спрямований на перевірку знань студента, його розуміння теми та власного внеску в роботу.

За результатами перевірки:

- якщо встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень, робота вважається такою, що пройшла перевірку, і допускається до захисту;
- якщо виявлено незначні технічні помилки в оглядовій частині роботи, текстові чи ілюстративні запозичення або парафраз без належного посилання, робота повертається авторові на доопрацювання з повторною перевіркою;
- якщо встановлено навмисні спотворення тексту, спроби приховати запозичення, присвоєння чужих ідей і результатів або навмисне приховування використання ШІ, робота не допускається до захисту, а автор притягується до академічної відповідальності.

5.4. Оскарження результатів перевірки

У разі незгоди з результатами перевірки щодо встановленого рівня оригінальності тексту або зі встановленням факту порушення академічної доброчесності (зокрема пов'язаного з несанкціонованим використанням ШІ, приховуванням його ролі чи наявністю в роботі недостовірної інформації) студент має право **у триденний термін** з моменту виявлення порушення подати письмову апеляційну заяву на ім'я першого проректора за встановленою формою.

Для розгляду заяви у триденний термін створюється апеляційна комісія (загальним складом до 5 осіб) під головуванням першого проректора, до якої можуть бути залучені науково-педагогічні працівники кафедр, а за потреби – експерти в галузі ШІ або цифрових технологій. Засідання проводиться в тижневий термін з моменту створення комісії; автора попереджають про дату та час засідання, а в разі його неявки питання розглядається за його відсутності. За потреби засідання може проводитися в кілька етапів з розривом не більше трьох робочих днів.

Апеляційна комісія оцінює оригінальність тексту, коректність цитування та дотримання Політики прийнятного використання генеративного ШІ і формує аргументований висновок (протокол

засідання), який підписують голова та члени комісії. Автор ознайомлюється з висновком під підпис. Висновок апеляційної комісії щодо оригінальності роботи зберігається на факультеті.

РОЗДІЛ 6
ЗАХИСТ ТА ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ
6.1. Захист дипломної роботи

Дипломна робота виконується студентом особисто і має бути подана до захисту у випаді спеціально підготовленого рукопису не пізніше за термін, встановлений графіком підготовки випускних дипломних робіт.

Текстовий варіант кваліфікаційної роботи повинен бути надрукованим та поданим на кафедру переплетеним, у двох примірниках, один з яких - електронний, не пізніше ніж за 14 днів до захисту. Разом із науковою роботою подаються додаткові матеріали, які характеризують їхню наукову і практичну цінність: друковані статті, методичні розробки, програми тощо. Тут слід зазначити, що для захисту такого виду кваліфікаційної роботи, як магістерська дисертація, додатково подається ще й автореферат. Електронний варіант роботи разом із Декларацією про використання/невикористання ШІ попередньо подається на перевірку на академічний плагіат за 10 днів до 100%-ї готовності роботи (див. п. 5.3).

Але є й інша форма підготовки і подання магістерської роботи до захисту, а саме у вигляді серії опублікованих одноосібно, або в співпраці з науковим керівником теоретичних або експериментальних матеріалів (у тому числі у фахових наукових виданнях України та інших країн), яка характеризується єдністю змісту і свідчить про можливість вирішення магістрантом конкретних наукових завдань. Але у разі захисту таких комплексних робіт, автори повинні навести особисті результати, тобто показати власний внесок у загальну роботу.

Керівник кваліфікаційної роботи готує письмовий відгук, у якому коротко характеризує основні етапи проведеного дослідження, зазначаючи його актуальність, оригінальність результатів, наукове та практичне значення, рівень фаховості та самостійності студента. Керівник пропонує оцінити роботу «задовільно» чи «незадовільно». Чому ми рекомендуємо саме ці оцінки з боку керівника? Вважаємо некоректним, коли керівник кваліфікаційної роботи оцінює за чотирьохбальною шкалою дослідження свого вихованця. Це нав'язування своєї оцінки членам державної комісії - «подивіться, який я гарний керівник». Вважаємо, що оцінювання -

справа державної комісії, а справа керівника підготувати якісну роботу і гарний захист.

У випадку позитивного відгуку науковий керівник підписує титульний аркуш роботи і допускає студента до кафедрального захисту. У випадку негативного відгуку керівника, кафедра має створити комісію, яка повинна розглянути роботу і дати свій висновок. До складу комісії керівник не залучається, щоб не впливати на об'єктивність рішення. Якщо комісія надає негативний відгук випускної роботи, то така робота не посилається на рецензію, а студент не допускається до захисту.

Попередній захист. Завершена випускна робота надається на випускну кафедру для попереднього захисту, на якому визначається ступінь готовності роботи та студента до офіційного захисту. Основним завданням кафедрального захисту є виявлення недоліків як у роботі, так і у підготовці студента, які потрібно усунути до офіційного захисту. Керівник представляє на кафедру письмовий відгук. Відповідно до Положення про запобігання порушенням академічної доброчесності попередній захист є експертизою роботи, під час якої експертна комісія кафедри перевіряє також її відповідність принципам академічної доброчесності, зокрема прозорість використання ШІ. Обов’язковим є усний компонент (співбесіда, презентація), спрямований на перевірку розуміння студентом теми та його власного внеску в роботу. За потреби науковий керівник подає Довідку-пояснення до результатів перевірки на академічний плагіат. За результатами експертизи приймається рішення щодо подання роботи до публічного захисту.

Дипломна робота, що допущена до захисту, направляється завідуючим кафедрою на рецензію. Співробітник випускної кафедри розписується в отриманні роботи і фіксує термін її здачі в спеціальному журналі. Даний варіант роботи вважається остаточним, він не підлягає доопрацюванню або заміні. Дипломні роботи, які не надійшли в установленні терміни, і з якими не мали можливість ознайомитися члени екзаменаційної комісії, не можуть бути прийняті до захисту.

На підставі якості кваліфікаційної роботи та відгуку керівника, на засіданні кафедри приймається рішення про допущення роботи до захисту та передачі її на рецензування. Прийняте рішення фіксується у протоколі засідання кафедри та

запису на титульному аркуші роботи. До рецензування та захисту допускають лише тих студентів, які виконали всі вимоги навчального плану та освітньо-професійної програми з напряму підготовки «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)». Список студентів-випускників, допущених до захисту, затверджується наказом ректора університету за поданням завідуючого випускної кафедри.

У рецензії повинен бути наданий аналіз змісту і основних положень роботи, що рецензується, оцінка актуальносгі вибраної теми, самостійності підходу до її розкриття (наявність власної точки зору автора), уміння користуватися сучасними методами і обробки інформації, ступеня обгрунтованості висновків і рекомендацій, достовірності отриманих результатів, їх новизни і практичної значущості. Разом із позитивними сторонами роботи наголошується на недоліки роботи. На закінчення рецензент дає характеристику загального рівня випускної кваліфікаційної роботи і оцінює її, після чого підписує титульний аркуш роботи. Обсяг рецензії повинен складати від однієї до трьох сторінок друкованого тексту.

До захисту допускаються лише ті дипломні роботи, які оформленні за всіма вимогами, мають відзив керівника, рецензію, пройшли перевірку на академічний плагіат та кафедральний захист (експертизу). Незадовільно виконані роботи до захисту не допускаються й повертаються студенту на доопрацювання. Доопрацьовані роботи подаються повторно на кафедру разом із першим (незадовільним) варіантом роботи і рецензією на неї. Якщо кафедра, на своєму засіданні, приймає рішення не допускати студента до захисту випускної роботи, то протокол засідання кафедри із цим рішенням має бути представлений через декана факультету, на затвердження ректору університету.

Не пізніше, ніж за п'ять днів до захисту до державної комісії надходять:

- випускна робота з висновком кафедри про допуск студента до захисту;
- письмовий відгук наукового керівника;
- письмова рецензія на роботу;
- протокол перевірки роботи на наявність ознак академічного плагіату (за потреби – довідка-пояснення наукового керівника до результатів перевірки);

- додаткові матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність роботи: друковані статті, документи про практичне застосування роботи, програмні продукти тощо.

Захист випускної дипломної роботи проводиться у заздалегідь встановлений час на засіданні державної екзаменаційної комісії з відповідного напряму підготовки, але за умов участі в засіданні не менше двох третин складу ЕК. Порядок і процедура захисту випускної кваліфікаційної роботи визначена Положенням про підсумкову державну атестацію. Крім членів екзаменаційної комісії, на захисті бажана присутність наукового керівника, рецензента випускної кваліфікаційної роботи, а також викладачів і студентів. Крім того, на захист можуть бути запрошені керівники підприємств, установ, організацій, на замовлення яких було здійснено дослідження, рецензенти кваліфікованих робіт.

Процедура захисту є відкритою, публічною і включає:

- доповідь студента про зміст роботи;
- запитання до автора як збоку членів ЕК, так і осіб, присутніх на захисті;
- оголошення відгуку наукового керівника або його виступ;
- оголошення рецензії або виступ рецензента;
- відповіді автора дипломної роботи на запитання, що надійшли;
- заключне слово студента (в разі необхідності);
- оголошення рішення комісії про оцінку роботи.

Такий порядок публічного захисту передбачає попередню підготовку до нього студента. Насамперед, дослідник готує заздалегідь вступне слово, яке за часом не повинно перевищувати 10 хвилин. Може мати довільну форму, але має містити обов'язкові елементи: обгрунтування актуальності теми дослідження, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, практична значущість проведеного дослідження, методи, які використовувались для досягнення результатів роботи, отримані результати, висновки, те, що вдалося встановити, довести, якщо є підстава -говорити про елементи наукової новизни у теоретичних положеннях та практичних рекомендаціях. Слід також відмітити, з якими труднощами довелося зіткнутися у процесі розв'язання завдань та досягнення мети дипломної роботи.

За умови необхідності, наприклад, кращого сприймання присутніми змісту доповіді, можна використовувати заздалегідь

підготовлені наочні засоби - плакати з таблицями, графіками, алгоритмами і т. ін.

Рішення про оцінку кваліфікованої роботи приймається на закритому засіданні ЕК, яке проводиться одразу після виступу останнього студента і оголошується у той же день у присутності членів комісії.

Студент, який не захистив дипломну роботу, допускається до захисту протягом трьох років після закінчення вищого навчального закладу.

Якщо дипломна робота не була вчасно захищена з поважної причини, що документально підтверджено, студенту може бути продовжений строк навчання у ВНЗ до наступного терміну дії ЕК, але не більше одного року

За умов одержання незадовільної оцінки, студента відраховують з університету, надаючи академічну довідку встановленого зразка. Але він має право на повторний захист магістерської роботи через рік, за визначеною процедурою. Студент, який з поважних причин не з'явився на засідання державної атестаційної комісії, вважається неатестованим і має право на повторний захист протягом трьох років після закінчення університету.

Для доповіді за результатами магістерської роботи студентові надають 10 хвилин, загальна тривалість захисту не повинна перевищувати 30-ти хвилин. У доповіді необхідно відзначити актуальність теми та новизну результатів роботи, їхню наукову та практичну цінність, розкрити особливості організації та проведення експериментального дослідження. У процесі захисту роботи, дозволено використовувати додаткові ілюстративні матеріали на плакатах, слайдах, плівках і комп'ютерних носіях.

Кваліфікаційна робота має бути написана державною мовою, але захищати її студент може на іноземній мові. Захист дипломної (магістерської) роботи іноземною мовою дозволяється студентам, які поглиблено вивчали іноземну мову і склали іспит не нижче 91 бала (оцінка «відмінно»), успішно пройшли тестування і співбесіду іноземною мовою на кафедрі іноземних мов. Допущені до захисту іноземною мовою, додатково подають:

- список літератури;
- анотацію випускної роботи (10 сторінок друкованого тексту);

- глосарій (200-400 термінів).

Доповідь, за погодженням з головою ЕК, може бути виголошена українською та іноземною мовами, або лише іноземною мовою. Відповіді на запитання членів комісії здійснюють мовою, якою надійшло запитання. Студенти, які успішно захистили дипломну (магістерську) роботу іноземною мовою отримують сертифікат володіння іноземною мовою встановленого зразка.

Після доповіді студента і його відповідей на запитання, оголошуються рецензія на роботу та відгук наукового керівника. Студент має дати пояснення щодо зауважень і відповісти на запитання членів державної екзаменаційної комісії. Відповіді на поставлені запитання мають бути чіткими, конкретними впевненими. Рішення про оцінку захисту магістерської роботи приймається на закритому засіданні державної екзаменаційної комісії, результат оголошується після затвердження протоколу головою ЕК.

Випускники-дипломники магістранти, дослідження яких визнано державною екзаменаційною комісією, такими що є перспективними, можуть рекомендуватися державною екзаменаційною комісією для вступу до аспірантури. Магістерські дипломні роботи, що мають вагоме науково-пракгичне значення, можуть бути, за пропозицією державної екзаменаційної комісії, рекомендовані для опублікування у вигляді окремих навчальних посібників. За магістерськими роботами зберігається статус авторського права.

Секретар державної екзаменаційної комісії, після захисту здає магістерські робота до бібліотеки (архіву), де вони реєструються і зберігаються у фонді магістерських робіт протягом 5 років. Кваліфікаційні роботи також розміщуються в Інституційному репозитарії університету з обов’язковим додаванням заповненої Декларації про використання/невикористання ШІ.

Аналіз помилок, які було зроблено при підготовці кваліфікаційних робіт до захисту дає підстави акцентувати увагу магістрів на ті помилки, що попадають найчастіше у поле зору членів державної комісії, зокрема;

- кваліфікаційна робота не відповідає поданому змісту, або зміст не розкриває у повному обсязі тему чи її основні частини;
- сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реального вирішення проблемної ситуації, стану об'єкта;
- мета дослідження не пов'язана з проголошеною

проблематикою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження;

- не розкрито у дослідженні поставлені завдання;
- робота являє собою компіляцію або плагіат (зокрема містить неатрибутований контент, згенерований ШІ), автор не виявив самостійності;
- не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, спеціальної літератури (останні 5-10 років) з теми дослідження;
- аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій із теми кваліфікаційної роботи не відбиває рівня досліджуваності проблеми (має форму анотованого списку);
- поверхнево висвітлено стан науково-педагогічної практики, не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість, їхні характеристики тощо);
- висновки не відповідають поставленим завданням, тобто кінцевий результат не відповідає меті дослідження;
- відсутні посилання на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал;
- відсутня Декларація про використання/невикористання ШІ або її заповнено неповно чи недостовірно;
- робота містить недостовірні («вигадані») факти, дані чи посилання на неіснуючі джерела, отримані від систем ШІ без перевірки;
- наявне фіктивне цитування – посилання на джерела, які фактично не опрацьовувалися;
- бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту;
- ілюстраційний матеріал (таблиці, діаграми, схеми), запозичені не з першоджерел, а з підручників, навчальних посібників, монографій або наукових статей;
- обсяг роботи не відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт, оформлення виконано неохайно, з помилками.

Готуючи кваліфікаційну роботу до захисту, студентам та їх керівникам, слід уважно слідкувати, щоб наведених помилок та неточностей позбутися.

6.2. Система оцінювання дипломної роботи

Приєднання України до Болонського процесу вимагає не лише більш серйозного ставлення до проблеми якості освіти, але й врахування підходів, прийнятих у європейському освітньому просторі щодо цього питання. Як відомо, Європейська мережа з гарантування якості у вищій освіті запропонувала взяти за основу оцінки якості вищої освіти три групи стандартів:

- стандарти для внутрішнього гарантування якості вищого навчального закладу;
- стандарти для зовнішнього гарантування якості вищого навчального закладу;
- європейські стандарти для зовнішніх агентств із гарантування якості.

У контексті проблеми, що розглядається, ми акцентуємо увагу на першій групі стандартів, спрямованій на відпрацювання навчальним закладом чіткої внутрішньої політики та відповідних методик щодо досягнення задекларованих якісних показників. Формування національної системи контролю якості кваліфікаційних студентських робіт не може не враховувати критеріїв та методів оцінювання відповідно до європейських вимог. На нашу думку, для досягнення цієї мети слід не лише розробити прозорі, зрозумілі студентам і викладачам критерії та норми оцінювання, але й впровадити таку стратегію, яка б стимулювала безперервне покращення якості дипломних робіт. Оскільки кваліфікаційна робота являє собою, насамперед, навчально-наукове дослідження, що в концентрованому вигляді відображає результативність багаторічного процесу навчальної та наукової праці студента, її результати є підставою для встановлення відповідності між означеними вимогами та наявним рівнем знань, умінь та навичок фахівця в галузі майбутньої професійної діяльності. Отже, можна стверджувати, що вона є важливим етапом перевірки та оцінки якості підготовки майбутнього педагогічного працівника. Відповідно до вимог освітнього стандарту, кваліфікаційна робота являє собою закінчену розробку, в якій аналізуються актуальні проблеми педагогічної сфери та розкриваються зміст і технології їх розв'язання не лише у теоретичному, але і в практичному плані, на місцевому, регіональному та державному рівнях. Така робота повинна засвідчувати готовність майбутнього спеціаліста до розв'язання теоретичних та практичних завдань фаху. Своєю кваліфікаційною роботою на кожному освітньому рівні студент має засвідчити:

- грунтовні теоретичні знання з обраної тематики та проблемне викладення теоретичного матеріалу;
- вміння вивчати та узагальнювати літературні джерела, матеріали установ та організацій педагогічної сфери;
- спроможність вирішувати практичні завдання, робити висновки, надавати пропозиції;
- навички підготовки, організації та проведення педагогічного дослідження;
- уміння використовувати методи оцінки педагогічної інформації.

Метою підготовки дипломної роботи є систематизація та поглиблення набутих знань з обраної спеціальності, їх застосування під час вирішення конкретних завдань, набуття навичок самостійної дослідницької діяльності, а також оволодіння методикою дослідження, узагальнення та логічного викладення матеріалу. Загальні вимоги до кваліфікаційної роботи полягають у наявності цільової спрямованості, чіткості побудови, логічної послідовності викладу матеріалу, глибини дослідження, повноти висвітлення питання, переконливості аргументацій, стислості та точності формулювань, конкретності викладення результатів роботи, доведеності висновків та обгрунтованості рекомендацій, грамотного оформлення тощо.

Оскільки дипломна магістерська роботи носить комплексний науково-навчальний характер, підхід до їх оцінки є багатоаспектним. Оцінюванню підлягають як сам зміст роботи, так і її оформлення та представлення під час захисту, що розкриває вміння ерудовано репрезентувати опрацьований матеріал та аргументовано доводити кожне положення. Враховується також виявлена самостійність суджень автора, вміння здійснювати широкомасштабний пошук джерел, що висвітлюють тему роботи, працювати з навчальною та науковою літературою тощо. Як основні критерії для оцінювання кваліфікаційної роботи виступають вимоги до фахівця, що визначаються його освітньо-кваліфікаційною характеристикою, а саме здатність студента:

- визначати проблему в умовах, що склалися;
- вміння переводити педагогічну проблему на рівень завдань;
- визначати найбільш ефективні засоби вирішення педагогічної проблеми;
- здійснювати вибір і реалізацію продуктивних технологій;

- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;

- використовувати діагностичний інструментарій, адекватний задачам дослідження і особливостям об'єкта дослідження;

- впливати на об'єкт з метою досягнення бажаного результату, виявляти можливості продуктивної діяльності;

- організовувати педагогічну діяльність і особисто брати участь у проведенні запропонованих заходів;

- методично правильно проводити анкетування, педагогічні опитування;

- поєднувати теоретичний аналіз педагогічних проблем із рекомендаціями щодо оптимальних шляхів їх розв'язання.

Запропонована нами система оцінювання ґрунтується на 100-бальній шкалі, яка, на нашу думку, надає досить широкі можливості для визначення рівня підготовки дипломної роботи. За цією шкалою визначено такі рівні: «високий» (91-100 балів), «середній» (76-90 балів), «достатній» (61-75 балів), «низький» (менш ніж 61 бал). Виходячи з наведеної шкали, а також з того факту, що на захисті студент може набрати максимально 40 балів, ми бачимо, що до захисту можуть бути допущені лише ті робота, які на кафедральному допуску набрали не менше 21 бала.

На нашу думку, весь процес оцінювання має охоплювати п'ять основних позицій, які відображають процес підготовки і захисту дипломної роботи: вступ та висновки, теоретична та емпірична частини, оформлення роботи та безпосередньо процедура захисту. Причому за кожною позицією була встановлена максимальна кількість балів, яку студент може набрати в процесі підготовки та безпосереднього захисту роботи (табл.2.).

Таблиця 2

Сумарне оцінювання кваліфікаційної роботи

№ п/п	Складові, що підлягають оцінюванню	Попереднє оцінювання членами ДЕК	Під час захисту	
1	Вступ.Висновки	20		
2	Теоретична частина	10		
3	Емпірична частина	20		
4	Оформлення роботи	10		
5	Захист роботи		40	
6	Разом	60	40	100
7	Загальна максимальна оцінка			100

У процесі написання дипломної роботи викладач здійснює функцію управління пізнавальною діяльністю студента через контроль і оцінювання. Таким чином, контроль - це спосіб виявлення й оцінювання спільної діяльності студента і викладача.

Для того, щоб контроль написання дипломної роботи був об'єктивним і дійовим, необхідно чітко визначити норми, які вказуватимуть умови успішного написання та захисту дипломної роботи. Операційною формою контролю є перевірка - порівняння, співвідношення досягнутих результатів із заданими нормами. Саме порівняння відношення досягнутого до заданих норм називається процесом оцінювання. Результатом цього процесу є оцінка, яка фіксується у певній системі вимірювання.

Норма оцінювання - це ключовий момент контролю кваліфікаційної роботи. Виходячи з цього, ми основний аспект спрямовували на опрацювання саме норм оцінювання кваліфікаційної роботи.

Ми вважаємо, що важливою умовою ефективного контролю є об'єктивність і коректність норм оцінювання. Відпрацювання таких норм є непростою і довготривалою справою. Адже норма оцінювання не може бути ні заниженою, ні завищеною. Занижена норма породжує серед студентів несерйозне ставлення до написання кваліфікаційної роботи (навіщо вивчати матеріали, проводити досліди, коли можна за тиждень щось назбирати і захиститися). Завищена норма також негативно впливає на працездатність студентів, виникає невпевненість у своїх силах, з'являється байдужість, що в кінцевому рахунку призводить до негативного результату. Отже, створюючи систему оцінювання, ми маємо знайти збалансовану норму оцінювання дипломної роботи. Крім того, ця норма не може обмежувати творчі можливості студента. Що мається на увазі? Часто можна почути: у дипломних роботах не можна впроваджувати формуючий експеримент, бо за той час, коли пишеться кваліфікаційна робота, не можна провести повноцінний формуючий експеримент. Дійсно, якщо студент працює над темою рік чи півроку, то складно говорити про забезпечення будь-якої якості (особливо в психолого-педагогічному сенсі), але є студенти, які починають розробляти наукову тему з моменту обрання теми курсової роботи, продовжуючи її на рівні бакалаврської та магістерської робіт. Безумовно, в таких роботах

можливий формуючий експеримент. Практика написання кваліфікаційних робіт багатьох університетів свідчить, що на тих кафедрах, де наукова робота організована на достатньому рівні, формуючий експеримент не лише можливий, а й необхідний. Саме його наявність вказує на зростання наукового потенціалу студента. До того ж обов'язковою умовою участі у переважній більшості всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт є наявність у представленій роботі експериментальної частини. Як бачимо, норми оцінювання - це важливий елемент, який має дати відповідь на основне питання: як не обмежити розвиток творчих можливостей майбутніх науковців і разом з тим знайти ту межу, за якою починається несерйозне ставлення до поставлених норм та неробство.

Ефективний контроль успішності навчання студентів передбачає не лише виявлення їх знань, вмінь та навичок, але й об'єктивне оцінювання, тобто вираження якості результатів навчально-пізнавапьної діяльності у кількісних показниках. Оцінка передбачає співставлення того, що студент засвоїв, із тим, що він повинен засвоїти, відповідно до вимог навчальної програми. Отже, основними складовими оцінки мають бути не лише встановлення фактичного рівня знань студента, але й співвідношення виявленого знання із задекларованими еталонами, тобто нормами. За допомогою оцінювання є можливість з'ясувати причини, які заважають студентові у написанні роботи та дозволяють знайти засоби усунення цих перешкод. Тому оцінка за кваліфіковану роботу має охоплювати працю студента за певний період і включати оцінювання кількох видів праці: робота з літературою, першоджерелами, проведення спостережень, експериментальної роботи, оформлення кваліфікаційної роботи, доповідь, відповідь на запитання та ін. Виходячи з вищевикладеного розуміння процесу аналізу наукової діяльності випускників, наводимо у вигляді таблиці, за якою, на нашу думку, доцільно проводити оцінювання студентських дипломних робіт.

З метою досягнення якомога вищого рівня об'єктивності в межах кожної з наведених у (табл. 2) основних показників, що ідентифікують вимоги до кваліфікаційної роботи та підлягають безпосередньому оцінюванню, нами було розроблено норми оцінювання кваліфікаційної роботи за кожною із наведених вище позицій, тобто кожна з п'яти позицій конкретизується, нормується і забезпечується певною кількістю балів. Крім того, в межах кожної

складової частини системи оцінювання (табл. 2), бали розподілялися відповідно до кількості елементів (позицій) оцінювання (табл. 3). Наприклад, якість підготовки теоретичної частини наукової роботи оцінюється максимальною оцінкою у 10 балів. Оскільки кількість елементів, що підлягають оцінюванню у цій частини, складає 5, кожен із них може бути максимально оцінений у 2 бали. З метою більшого усвідомлення взаємодії норм оцінювання та етапності безпосереднього оцінювання кваліфікаційної роботи наводимо таблицю оцінювання кваліфікаційних робіт (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінювання кваліфікаційних робіт

№ п/п	Елементи, що оцінюються	Норми оцінювання	Оцінка в балах
1. ВСТУП. ВИСНОВКИ			
1.1.	Актуальність проблеми	Обгрунтування важливості дослідження для розвитку відповідного напряму педагогічної сфери, зв'язок роботи із завданнями в галузі педагогіки. Розуміння проблемної ситуації, тобто протиріч, що являє собою сутність досліджуваної проблеми, співвідношення між відомим та невідомим, наявним та необхідним, того, що потребує розв'язання та спрямовує науковий пошук на отримання нових знань про предмет дослідження.	0-2
1.2.	Мета дослідження	Бачення автором кінцевого результату дослідження та вміння формулювати його лаконічним виразом, відповідь на запитання: «Навіщо проводиться дослідження?».	0-2
1.3.	Завдання дослідження	Уміння переводити педагогічнупроблему, що досліджується, на рівень завдань. Повнота та достатність сформульованих завдань для досягнення мети дослідження.	0-2
1.4.	Об'єкт і предмет дослідження	Уміння вирізняти у педагогічному явищі ціль (об'єкт) та його частину (предмет), що створюють проблемну ситуацію, встановлювати зв'язок між ними Об'єкт є носієм проблемної ситуації, а предмет являє собою ті характеристики об'єкта, які	0-2

		потрібно дослідити, щоб реалізувати завдання дослідження.	
1.5.	Гіпотеза дослідження	Уміння формулювати наукові припущення щодо властивостей, структури об'єкта, характеру зв'язків між явищами, що вивчаються, чинників, що детермінують ці зв'язки, передбачення автором кваліфікаційної роботи причинно-наслідкових зв'язків між елементами проблемної ситуації.	0-2
1.6.	Теоретична та практична значимість дослідження	Розуміння автором роботи відмінності отриманих результатів від відомих раніше, усвідомлення ним ступеня можливості практичного використання результатів дослідження.	0-2
1.7.	Апробація результатів дослідження	Перелік конференцій, засідань круглих столів, студій, на яких оприлюднено результати дослідження, а також публікацій із теми дослідження.	0-2
1.8.	Висновки дослідження	Уміння підбивати підсумки проведеної роботи. Обгрунтованість висновків, усвідомлення автором ступеня розв'язання поставлених завдань. Логічність побудови та чіткість викладу тексту висновків.	0-2
1.9.	Наявність власних пропозицій	Бачення та обгрунтування студентом основних шляхів, умов, засобів розв'язання досліджуваної проблеми, самостійність рекомендацій, уміння усвідомлено приймати позиції відомих науковців та практиків.	0-2
1.10.	Самостійність	Уміння формулювати та обґрунтовувати власну позицію щодо оцінки стану об'єкта і перспектив його розвитку. Самостійне виконання роботи з дотриманням принципів академічної доброчесності, прозоре (задекларованe) використання систем ШІ лише як допоміжного інструменту.	0-2
2. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА			

2.1.	Структура роботи	Правильність та логічність структури роботи, що забезпечує повноту розкриття теми та ступінь реалізації завдань дослідження.	0-2
2.2.	Ступінь наукової розробленості проблеми (для дипломної роботи); джерельна база та методологічні засади дослідження (для магістерської роботи)	Уміння здійснювати критичний аналіз основних джерел, що розкривають тему дослідження, їх систематизацію, визначення їх місця у колі наявних джерел, виявлення аспектів проблеми, що не знайшли достатнього і необхідного висвітлення в науковій та навчальній літературі, акцент на дискусійних, невирішених, недосліджених аспектах проблеми. Уміння окреслювати основні етапи розвитку наукової думки з проблеми дослідження, визначати ті питання, що потребують подальшого висвітлення, визначати власний вклад у розв'язання означеної проблеми, обґрунтовувати доцільність і необхідність проведення подальших досліджень у даному напрямі.	0-2
2.3.	Історико-теоретнчннй аналіз явища	Уміння здійснювати історико-теоретичний, теоретико-правовий аналіз досліджуваного явища, представляти результати такого аналізу, як бази для подальшого наукового пошуку.	0-2
2.4.	Висвітлення інноваційного практичного досвіду	Уміння здійснювати аналіз якості практичного розв'язання проблем, схожих із досліджуваною проблемою,оцінювати рівень реалізації окреслених у них завдань та узагальнювати інноваційний досвід, накопичений у практичній педагогічній діяльності.	0-2
2.5.	Характер викладення матеріалу	Наявність у роботі послідовності розвитку думки, смислової закінченості, змістовної цілісності, логічності, лаконічності викладу тексту. Уміння аргументовано викладати зміст і результати дослідження, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.	0-2
РАЗОМ			10
3. ЕМПІРИЧНА ЧАСТИНА			
3.1.	Методи та методика дослідження	Уміння обирати методи дослідження, адекватні поставленим завданням та предмету дослідження, розробляти методику дослідження.	0-5

3.2.	Організація емпіричного дослудження	Уміння застосовувати технологію збору даних про предмет дослідження, розробляти інструментарій для вирішення завдань дослідження, розробляти систему емпіричних індикаторів, будувати вибіркову сукупність, обробляти отриману інформацію, в тому числі за допомогою методів математичної статистики, інтерпретувати та узагальнювати результати дослідження.	0-5
3.3.	Технологія емпіричного дослідження	Уміння розробляти інструментарій дослідження (анкети, схеми інтерв'ю, бесіди, бланки спостереження, бланки аналізу документів і т. д.), здійснювати його апробацію та грамотно використовувати у процесі дослідження.	0-5
3.4.	Проведення експерименту	Розробляти програму експерименту відповідно до його виду (педагогічний), реалізовувати основні завдання експерименту та перевіряти висунуті гіпотези, проводити діагностуючий та формувальний експерименти.	0-5
РАЗОМ			20
4. ОФОРМЛЕННЯ РОБОТИ			
4.1.	Обсяг роботи	Загальний обсяг кваліфікаційних робіт: бакалаврської - до 60 с, дипломної - до 80 с, магістерської - до 100 с. основного тексту (зі списком літератури). Додатки не входять до загального обсягу роботи.	0-1
4.2.	Композиційна будова роботи	Наявність усіх структурно-композиційних складових: титульного аркуша; змету; списку скорочень (за необхідністю); вступу; основної частини, представленої розділами та підрозділами, висновків; списку використаних джерел; Декларації про використання/невикористання ШІ; додатків (за необхідністю).	0-1
4.3	Рубрикація тексту	Оптимальність розподілу тексту на розділи, підрозділи, пункти, абзаци.	0-1
4.4.	Бібліографічний опис видань	Дотримання стандартних вимог. Бібліографічний опис документа. Загальні вимоги та правила складання.	0-1

4.5.	Ступінь літературної грамотності	Відсутність орфографічних, стилістичних та інших помилок у тексті роботи.	0-1
4.6.	Система посилань	Правильність оформлення посилань: використання квадратних дужок, позначення порядкового номера видання у списку використаних джерел та відповідних сторінок або перелік ряду порядкових номерів джерел, на які посилається автор роботи. Місце крапки в реченнях, що містять посилання. Наявність посилань на всі запозичені ідеї, тексти, дані та ілюстрації; атрибуція використання ШІ.	0-1
4.7.	Нумерація сторінок, розділів, підрозділів	Правильність нумерації сторінок, розділів, підрозділів, пунктів відповідно до ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення	0-1
4.8.	Додатки	Доцільність матеріалів, що містяться у додатках, їх змістовність, правильність оформлення (позначення великими літерами абетки, окрім Ґ, Є, З,І,І, Й, О, Ч, Ь).	0-1
4.9.	Технічне оформлення	Папір формату А4, береги: верхнє, нижнє, ліве - не < 20 мм, праве - не < 10 мм, кегль - 14, гарнітура - Ті, полуторний міжрядковий інтервал, не > двох виправлень на сторінці, заголовки структурних частин: зміст, перелік умовних скорочень, вступ, розділ, висновки, додатки, список використаних джерел друкують великими літерами симетрично до набору, кожна структурна частина починається з нової сторінки, правильність оформлення ілюстрацій, таблиць, формул. Наявність електронного варіанта тексту роботи на 1 гнучкому магнітному диску розміром 3,5 дюйм.	0-1
4.10.	Загальний естетичний вид роботи та наявність анотації	Рукопис дипломної роботи має мати тверде переплетення, титульний аркуш - усі необхідні відомості, підчищення та виправлення не мають псувати загального естетичного вигляду сторінки.	0-1
РАЗОМ			10
5. ЗАХИСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ			

5.1.	Готовність роботи до захисту	Наявність відзиву наукового керівника, в якому зазначені рівень підготовки спеціаліста до виконання професійних обов'язків, ступінь самостійності у виконанні кваліфікаційної роботи, новизна поставлених завдань та оригінальність їх вирішення, логічність структури роботи, вміння використовувати літературу, ступінь оволодіння методами дослідження, повнота та якість розробки теми, логічність, послідовність, аргументованість викладу основного тексту, висновок про те, якою мірою робота відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт у вузі. Наявність зовнішньої рецензії, в якій оцінюються актуальність проблеми, що досліджується, вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення конкретних практичних завдань, можливість практичного застосування роботи або окремих її частин у діяльності установ педагогічної сфери, наявність власних пропозицій і рекомендацій автора, новизна, практична цінність, достовірність результатів і обгрунтованість висновків, недоліки роботи, За умови відсутності одного з перелічених документів (відзиву наукового керівника, зовнішньої рецензії, протоколу перевірки на наявність ознак академічного плагіату, резолюції завідувача випускної кафедри про допуск до захисту), робота не допускається до захисту.	0-5
5.2.	Побудова вступної доповіді "захисного слова", щодо змісту та основних результатів дипломної роботи	Уміння логічно й аргументовано представляти результати дипломної роботи у Державній екзаменаційній комісії. Вступне слово має містити такі обов'язкові елементи: обґрунтування актуальності теми дослідження, мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження, практична значущість проведеного дослідження, методи, які використовувались для досягнення результатів роботи, отримані результати, висновки, те, що вдалося встановити, довести, якщо є підстава -	0-5

		говорити про елементи наукової новизни у теоретичних положеннях та практичних рекомендаціях. Слід також відмітити, з якими труднощами довелося зіткнутися у процесі розв'язання завдань та досягнення мети кваліфікаційної роботи. В разі необхідності використовувати комп'ютерну техніку, заздалегідь підготовлені і наочні засоби - плакати з таблицями, графіками, алгоритмами та ін..	
5.3.	Захист	Розуміння сутності та змісту основних наукових категорій, уміння коректного їх застосування. Вільне володіння матеріалом, відсутність прив'язаності до тексту.	0-15
5.4.	Відповіді на запитання членів ДЕК, присутніх на захисті осіб	Компетентні та вичерпні відповіді на запитання. Студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження, що мають місце у відзиві та рецензії, а також у виступах присутніх на захисті. Здатність обґрунтовувати власну наукову позицію, логічно й аргументовано будувати відповіді з дискусійних питань.	0-15
РАЗОМ			40

На нашу думку, використання наведеної системи оцінювання кваліфікаційних робіт може бути надійним інструментом вимірювання їх якості членами Державної екзаменаційної комісії, слугувати знаряддям самоконтролю для їх авторів під час підготовки та бути орієнтиром у визначенні рівня кондиційності для наукового керівника на предмет можливості їх представлення до захисту у ЕК.

СЛОВНИК

Академічна доброчесність – сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності.

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без належного зазначення авторства та/або джерела запозичення, у тому числі оприлюднення контенту, згенерованого системами ШІ, без зазначення факту використання таких систем.

Актуальність теми – важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності.

Аналіз – метод дослідження, сутність якого полягає у тому, що предмет дослідження розчленовується на складові частини і кожна із цих частин досліджується окремо.

Аналогія – це метод наукового пізнання, за допомогою якого досягаються знання про одні предмети чи явища на підставі їх схожості з іншими.

Анотація – стислий коментар чи пояснення щодо документа чи його змісту, а іноді навіть його короткий опис, що додається, як правило, у вигляді примітки після бібліографічного опису документа.

Апробація наукового дослідження – колективне обговорення виконаного дослідження на науково – технічних радах, його рецензування й експертиза, оприлюднення кінцевих результатів у спеціальних журналах, реферативних збірниках, а також у виступах дослідників із повідомленням і повідомленнями на науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах.

Аргументація – це обґрунтоване підтвердження або спростування чого-небудь. За допомогою доказів і фактів.

Атрибуція використання ШІ – обов'язкове розкриття факту використання систем ШІ із зазначенням найменування інструмента, характеру й обсягу використання, а за можливості – використаних запитів (промптів).

Верифікація – перевірка, емпіричне підтвердження теоретичних положень шляхом співставлення їх з об'єктом, що спостерігається.

«Галюцинування» – генерування системою ШІ хибної або неточної інформації, яка оманливо представляється як достовірна.

Генеративний штучний інтелект – система ШІ, що створює новий контент (текст, зображення, аудіо, код) на основі навчальних даних.

Гіпотеза – наукове припущення, що висувається для пояснення будь-якого явища і потребує перевірки на досліді та теоретичного обґрунтування, для того щоб стати достовірною науковою теорією.

Дедукція – це метод пізнання, за допомогою якого приватні положення виводяться із загальних, тобто це метод переходу від загальних уявлень до приватних.

Декларація про використання/невикористання ШІ – обов'язковий складник дипломної роботи, що розміщується після списку використаних джерел; у ній автор зазначає, чи застосовувалися інструменти ШІ, з якою метою та в якому обсязі.

Діагностуючий експеримент – спрямований на вивчення стану й можливостей розвитку тих процесів, що досліджуються.

Доведення гіпотези – приведення зібраної інформації у систему, яка підтверджує наукове передбачення, поставлене на дослідження, або спростовує його, у зв'язку з чим виникають нові робочі гіпотези, яким дослідник повинен дати оцінку.

Докази – процедури, за допомогою яких установлюється істинність будь-якого твердження.

Достовірність – це достатня правильність, те, що не викликає сумнівів, доказ того, що названий результат є істинним, правдивим.

Експериментом – називають зміни або відтворення явища з метою вивчення у найбільш сприятливих, чітко фіксованих та контрольованих умовах.

Емпіричне описання – фіксація засобами природної або штучної мови відомостей про об'єкти, дані спостереження. За допомогою опису чуттєва інформація перекладається мовою понять, знаків, схем, малюнків, графіків, цифр, тим самим приймаючи форму, що є зручною для подальшої раціональної обробки (систематизації, класифікації, узагальнення).

Емпіричний рівень пізнання – спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, а також групування, класифікація та

опис результатів дослідження та експерименту, впровадження їх у практичну діяльність людей.

Завдання дослідження – це конкретна ситуація, яка потребує свого перетворення для досягнення певної мети.

Запит (промпт) – вхідний текст, інструкція або завдання для системи ШІ, на які система має відреагувати шляхом генерування контенту.

Індукція – (лат. inductio - наведення) – це метод пізнання, за яким із приватних фактів та явищ виводяться загальні принципи та закономірності, тобто при використанні цього методу логіка мислення розвивається від конкретного до загального.

Категорії – найбільш загальні і фундаментальні поняття, які відображають суттєві зв'язки дійсності.

Констатуючий експеримент – використовується для перевірки певних припущень. У процесі цього експерименту констатується наявність певних зв'язків між впливом на об'єкт дослідження і результатом, виявляється наявність певних фактів.

Концепція – система поглядів на будь – що, головна думка у процесі, що визначає цілі та завдання дослідження та шляхи його здійснення.

Критерій – (від грец. Засіб переконання, мірило) – це підстава і підґрунтя для оцінки, визначення або класифікації явища.

Магістр – другий науковий ступінь, який присуджується випускникам інституту, університету, академії, інших до них прирівняних навчальних закладів за результатами захисту кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження – це обґрунтоване уявлення про кінцеві або проміжні результати пошуку.

Метод – (грец. – шлях дослідження чи пізнання) – спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розвитку об'єкта.

Методика дослідження – методи і прийоми, які передбачають застосувати при виконанні робіт із конкретної теми, висовуються гіпотези дослідження та їх доведення.

Методологія – (лат. logos – наука, знання, метод-шлях, напрямок пізнання) означає вчення про методи пізнання.

Моделювання – (лат. modulus – міра, взірець) – це метод наукового пізнання, який полягає у заміні об'єкта, що вивчається,

його моделлю, за якою визначають, або уточнюють характеристики оригіналу.

Наукова концепція – система поглядів, теоретичних положень, основних думок щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною головною ідеєю.

Наукове дослідження – цілеспрямований процес виробництва нових знань, які розвивають нові явища у суспільстві і природі для використання їх у практичній діяльності людей.

Науковий експеримент – перевірка попередніх результатів дослідження способом їх апробації у конкретних виробничих умовах або їх моделюванням у лабораторних умовах.

Об'єкт дослідження – процес або явище, що породжують.

Предмет дослідження – теоретичне відтворення об'єктивної дійсності, тих суттєвих зв'язків і відношень, які підлягають безпосередньому вивченню в науковому дослідженні, є головними і визначальними для даної наукової роботи.

Природний експеримент – не передбачає попереднього підбору й заміни певного фактору впливу, не здійснює активного втручання дослідника у звичайний перебіг досліджуваного процесу або явища. Науковець лише спостерігає за явищем, очікуючи, коли і за яких умов відбудуться зміни з об'єктом спостереження.

Самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових без зазначення джерела попереднього оприлюднення.

Синтез – (грец. synthesis – з'єднання) – цей метод дослідження є протилежним до аналізу і він дозволяє здійснювати об'єднання елементів (частин) об'єкта, який був розчленований у процесі аналізу, встановлюючи зв'язки між частинами і даючи можливість пізнати об'єкт дослідження як єдине ціле.

Система інформаційного забезпечення науково-дослідного процесу – це сукупність інформаційних ресурсів, пов'язаних між собою темою у будь-який галузі.

Система штучного інтелекту (ШІ) – машинна система, яка на основі отриманих вхідних даних робить висновок щодо того, як генерувати результати (прогнозування, генерування контенту, надання рекомендацій або рішень), які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище.

Системний підхід – його сукупність полягає в комплексному дослідженні складних об'єктів (систем), вивчення яких не

обмежується особливостями їх складових елементів, а пов’язане перш за все з акцентуванням уваги дослідника на характер взаємодії між елементами.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарата, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків.

Теоретичні прийоми досліджень – використання існуючих теорій, а також створення нових теорій, притаманних певній науці.

Фабрикація – вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях, зокрема використання неверифікованих даних, згенерованих ШІ.

Фальсифікація – свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Фіктивне цитування – умисне створення видимості опрацювання джерел шляхом механічного розміщення посилань без їх реального використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Башкір О. І., Пісоцька М. Е. Моделювання науково-педагогічних досліджень : метод. реком. до самост. роботи здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спец. 011 Освітні, педагогічні науки. Харків, 2022. 26 с.
2. Бурчак Л. В., Бурчак С. О. Методологія і методи наукових досліджень : навч.-метод. посіб. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2026. 193 с.
3. Методологія наукового дослідження : електрон. навч.-метод. посіб. / уклад. А. Г. Грітченко. Умань : УДПУ, 2022. 229 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 488 с.
5. Кодекс академічної доброчесності у Миколаївському національному аграрному університеті : СО 5.505.01-00.2026 : затв. наказом в. о. ректора від 24.02.2026 № 37-О. Миколаїв : МНАУ, 2026. 18 с. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/dostup/educational-process/260.pdf (дата звернення: 05.11.2026).
6. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 143 с.
7. Крохмальний Р. О., Крохмальна Г. І. Навчальний контент в епоху мережевої логіки та розвитку елементів штучного інтелекту: терміни і проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2023. Вип. 39. С. 116–126.
8. Крохмальний Р. О., Крохмальна Г. І. Інструменти ШІ, генерування текстів та концепти навчальної комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2024. Вип. 40. С. 163–177. DOI: 10.30970/vpe.2024.40.12257.
9. Марушкевич А. А. Формування академічної доброчесності в університетському середовищі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка.* 2023. Вип. 1 (17). С. 37–40. URL: https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/372/507 (дата звернення: 05.11.2026).
10. Методологія і методи наукових досліджень : навч. посіб. / О. І. Курок, В. П. Зінченко, О. М. Лівінський, В. О. Гридякін. 2-ге вид., перероб. і допов. Глухів, 2024. 216 с.

11. Методологія та методика науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. / І. О. Смолюк, А. І. Смолюк, С. В. Смолюк, В. І. Смолюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 337 с.

12. Омельчук С. А. Бути чесним у навчанні й науці : експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти : навч. посіб. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 80 с.

13. Оніпко В. В., Антонець А. В. Методичні рекомендації для виконання практичних робіт з навчальної дисципліни «Методологія і організація науково-педагогічних досліджень» для здобувачів вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології) освітнього ступеня магістр. Полтава : ПДАУ, 2023. 176 с.

14. Паламар С., Науменко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної чесності. *Освітологічний дискурс.* 2024. № 1 (44). С. 68–83. DOI: 10.28925/2312-5829.2024.15.

15. Положення про запобігання порушенням академічної доброчесності в частині академічного плагіату та використання штучного інтелекту у Миколаївському національному аграрному університеті : СО 5.503.01-00.2026 : затв. наказом в. о. ректора від 24.02.2026 № 37-О. Миколаїв : МНАУ, 2026. 31 с. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/dostup/educational-process/259.pdf (дата звернення: 05.11.2026).

16. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 № 4742-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text (дата звернення: 05.11.2026).

17. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технології штучного інтелекту в закладах вищої освіти / Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2025. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf (дата звернення: 05.11.2026).

18. Рябенко М. І. Заклад вищої освіти як центр формування академічної доброчесності. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 6 (6). С. 194–205. DOI: 10.52058/2786-6165-2022-6(6)-194-205.

19. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 216 с.

20. Системний підхід і моделювання в наукових дослідженнях : підручник / М. П. Бутко, І. М. Бутко, М. Ю. Дітковська та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 359 с.

21. Таран В. О., Попович В. М., Попович Я. М. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. 482 с.

22. Улітіна К. А. Реалізація педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх магістрів з агроінженерії засобами цифрових технологій. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2026. Вип. 60. С. 183–198. DOI: 10.34142/23128046.2026.60.13.

23. Cheating Academic Integrity: Lessons from 30 Years of Research / ed. by D. A. Rettinger, T. Bertram Gallant. Hoboken, NJ : Jossey-Bass, 2022. XII, 244 p.

24. International Center for Academic Integrity. The Fundamental Values of Academic Integrity. 3rd ed. 2021. URL: https://www.academicintegrity.org/the-fundamental-values-of-academic-integrity (дата звернення: 05.11.2026).

25. Miao F., Holmes W. Guidance for generative AI in education and research. Paris : UNESCO, 2023. 44 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693 (дата звернення: 05.11.2026).

26. Second Handbook of Academic Integrity / ed. by S. E. Eaton. 2nd ed. Cham : Springer, 2024. XXXIII, 1958 p. (Springer International Handbooks of Education). DOI: 10.1007/978-3-031-54144-5.

ДОДАТОК А

Форма Декларації про використання/невикористання штучного інтелекту

(додаток 1 до Положення про запобігання порушенням академічної доброчесності в частині академічного плагіату та використання штучного інтелекту у МНАУ, СО 5.503.01-00.2026)

ДЕКЛАРАЦІЯ
про використання / невикористання штучного інтелекту

Я, _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
здобувач(ка) освіти / науковий(а) працівник(ця) _____
_____
(рівень освіти, науковий ступінь, посада)
повідомляю, що під час підготовки:
Назва та вид роботи: _____
_____

☐ **1. Штучний інтелект не використовувався**

Підтверджую, що під час підготовки зазначеної наукової роботи інструменти штучного інтелекту не застосовувалися.

☐ **2. Штучний інтелект використовувався**

Інформація про використаний інструмент штучного інтелекту:

№ з/п	Мета використання штучного інтелекту	Назва ШІ	Назва чату	Посилання на чат
1				
2				
…				

(Допустимі цілі використання штучного інтелекту з дотриманням вимог академічної доброчесності: мовне та стилістичне редагування авторського тексту; орфографічна і граматична перевірка; переклад без зміни змісту; структурування вже наявного матеріалу; уточнення термінології; допомога у формуванні плану або логіки викладу; генерація прикладів загального характеру, що не містять наукової новизни; технічна допомога з оформлення таблиць, схем і переліків.)

Підтверджую, що під час підготовки наукової роботи застосовувалися інструменти штучного інтелекту виключно як допоміжні засоби, без передачі їм функцій авторства, наукового аналізу, інтерпретації результатів чи формування висновків.

ПІДТВЕРДЖЕННЯ

Я усвідомлюю, що:

- відповідальність за наукову новизну, достовірність даних, висновки та інтерпретацію результатів повністю несу особисто;
- використання штучного інтелекту не звільняє від дотримання принципів академічної доброчесності;
- приховування або викривлення інформації про використання ШІ може розглядатися як порушення академічної етики.

Дата: «__» _____ 20__ р. Підпис: _____

Приклад заповнення таблиці декларації

№ з/п	Мета використання штучного інтелекту	Назва ШІ	Назва чату	Посилання на чат
1	Мовне та стилістичне редагування авторського тексту підрозділу 1.2	ChatGPT (OpenAI)	Редагування підрозділу 1.2	https://chatgpt.com/share/…
2	Переклад анотації англійською мовою без зміни змісту	Gemini (Google)	Переклад анотації	https://g.co/gemini/share/…

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Методичні рекомендації
до написання кваліфікаційної (дипломної) роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» спеціальності А5 «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» денної та заочної форм здобуття вищої освіти

Укладачі: **Горбунова** Каріне Маркарівна
Улітіна Катерина Анатоліївна

Формат 60 х 84 1/16. Умовн. друк. арк. 1,3.
Тираж 10 прим. Зам. №.....

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54010 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490
від 20.02.2013р.